

"Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 28 желтоқсандағы № 941 қаулысы
Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

"Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы Қазақстан Республикасы Президентінің қарауына енгізілсін.

*Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі*

А. Мамин

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 13 қыркүйектегі № 659 Жарлығымен бекітілген Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі "Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі" атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі жалпыұлттық іс-шаралар жоспарының 5-тармағына сәйкес

ҚАУЛЫ ЕТЕМІН:

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы бекітілсін.

2. Осы Жарлыққа қосымшаға сәйкес Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп танылсын.

3. Қазақстан Республикасының Үкіметі, Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей есеп беретін және бағынатын мемлекеттік органдар мен өзге де ұйымдар осы Жарлықтан туындайтын шараларды қабылдасын.

4. Осы Жарлықтың орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігіне жүктелсін.

5. Осы Жарлық қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

*Қазақстан Республикасының
Президенті*

Қ. Тоқаев

Қазақстан Республикасы
Президентінің
20 жылғы
№ Жарлығымен
БЕКІТІЛГЕН

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫСЫН БАСҚАРУДЫҢ 2030 ЖЫЛҒА ДЕЙІНГІ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ МАЗМҰНЫ

- 1-бөлім. Паспорт (негізгі параметрлер)
- 2-бөлім. Ағымдағы ахуалды талдау
 - 2.1. Бюджет саласындағы қолданыстағы мемлекеттік реттеуді бағалау
 - 2.2. Түйінді проблемалар және Мемлекеттік қаржыны басқару тұжырымдамасын әзірлеу қажеттігінің негіздемесі
- 3-бөлім. Халықаралық тәжірибеге шолу
- 4-бөлім. Мемлекеттік қаржыны басқаруды дамыту пайымы
- 5-бөлім. Мемлекеттік қаржыны басқару саясатын қалыптастырудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері
 - 5.1. Мемлекеттік қаржыны басқару саясатының негізгі қағидаттары
 - 5.2. Мемлекеттік қаржыны басқару саясатының негізгі тәсілдері
 - 5.3. Мемлекеттік борышты басқару саясаты
 - 5.4. Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қаражатын қалыптастыру және пайдалану саясаты
 - 5.5. Салық-бюджет саясатын жетілдіру
 - 5.5.1. Бюджеттік қағидалар жинағын айқындау
 - 5.5.2. Бюджеттің кіріс бөлігін нығайту (салық саясаты)
 - 5.5.3. Бюджет шығыстарының тиімділігі мен экономикалық қайтарымдылығын арттыру
 - 5.5.4. Ынталандыратын бюджетаралық қатынастар
 - 5.6. Бюджет процесінің айқындығын және ашықтығын арттыру
 - 5.7. Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру
- 6-бөлім. Нысаналы индикаторлар және күтілетін нәтижелер
- 7-бөлім. Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары

1-БӨЛІМ. ПАСПОРТ (НЕГІЗГІ ПАРАМЕТРЛЕР)

Атауы	Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы
Әзірлеу үшін негіздеме	Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары, Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі "Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі" атты Қазақстан халқына Жолдауы,

	Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі "Халық бірлігі және жүйелі реформалар – елдің өркендеуінің берік негізі" атты Қазақстан халқына Жолдауы
Тұжырымдаманы әзірлеуге жауапты мемлекеттік орган	Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
Тұжырымдаманы іске асыруға жауапты мемлекеттік органдар, ұйымдар	Орталық және жергілікті атқарушы органдар, квазимемлекеттік сектор субъектілері
Іске асыру мерзімдері	2022 – 2030 жылдар

2-БӨЛІМ. АҒЫМДАҒЫ АХУАЛДЫ ТАЛДАУ

2.1. Бюджет саласындағы қолданыстағы мемлекеттік реттеуді бағалау

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап бюджеттік реттеу жүйесін қалыптастырудың және оны жетілдірудің ұзақ жолынан өтті.

Бюджет саласында бірқатар маңызды, өзара байланысты және жақсы ойластырылған реформалар жүргізілді.

Мұнайдан түсетін кірістерді жинақтау есебінен болашақ ұрпақ үшін қаржы ресурстарын жинақтау, сондай-ақ ұлттық бюджеттің әлемдік тауар нарықтарына тәуелділігін азайту мақсатында 2000 жылы Қазақстан Республикасының Ұлттық қорының (бұдан әрі – ҚРҰҚ) құрылуы Қазақстанның бюджет жүйесінің маңызды реформасы болды. ҚРҰҚ елдегі макроэкономикалық орнықтылықты қолдаудың маңызды құралына айналды.

Шикізат нарықтарындағы бағалар деңгейінің "шарықтауы" кезеңінде ҚРҰҚ-ның құрылуы 2000 жылдардағы дағдарыстардың сыртқы соққыларын дағдарысқа қарсы ауқымды бағдарламалардың іске асырылуына қаражат бөлу арқылы жоюға мүмкіндік берді.

Мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлеріндегі бюджет процесі 2008 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Бюджет кодексімен реттеледі.

Бюджет кодексі сияқты түйінді институционалдық құжаттардан басқа, бюджет саясатының бағыттары, ҚРҰҚ-ның қаражатын қалыптастыруды және пайдалануды қоса алғанда, Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 26 маусымдағы № 590 Жарлығымен қабылданған Қазақстан Республикасының жаңа бюджет саясатының тұжырымдамасында (бұдан әрі – Бюджет саясаты тұжырымдамасы) және Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 8 желтоқсандағы № 385 Жарлығымен қабылданған Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қаражатын қалыптастыру және пайдалану тұжырымдамасында (бұдан әрі – ҚРҰҚ тұжырымдамасы) айқындалған.

Бюджет саясатының тұжырымдамасы 2020 жылға дейінгі фискалдық саясатты қалыптастырудың пайымын, негізгі тәсілдерін және мемлекеттік қаржы саласындағы

кешенді реформаларды қамтамасыз етуге бағытталған шараларды айқындайды. Онда мемлекеттік бюджет тапшылығы мен борышқа қатысты қағидалар белгіленген.

Бұл фискалдық негіз ҚРҰҚ тұжырымдамасында жетілдірілді, онда республикалық бюджеттің сальдосына, борыш пен ҚРҰҚ активтерінің ең төменгі көлеміне қатысты қосымша қағидалар белгіленген, сондай-ақ ҚРҰҚ-дан республикалық бюджетке берілетін трансферттер жүйесі өзгертілді.

2017 жылдан бастап Бюджет кодексіне енгізілген толықтыруларды ескере отырып, мұнайға қатысты емес тапшылық деңгейі үш жылдық республикалық бюджет туралы заңда бекітіледі.

Бүгінгі таңда Қазақстанның бюджеттік негізі бюджеттік қағидаларға негізделеді.

Бюджеттің тапшылығы мен мұнайға қатысты емес тапшылығын, мемлекеттік борыштың түрлі параметрлерін шектейтін, сондай-ақ ҚРҰҚ қаржы активтерінің төменгі шегін белгілейтін бюджеттік қағидалар мемлекеттік қаржының орнықтылығын қолдау мақсатын көздейді.

Мұнайдан түсетін кірістердің негізгі көлемін бюджетке тіркелген трансфертпен ұштастыра отырып, ҚРҰҚ-ға бағыттаудың мақсаты – мұнайдан түсетін кірістер құбылмалылығының бюджетке әсерін шектеу және бюджет тәртібін арттыру.

2018 – 2019 жылдары ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферттерге қатысты екі бюджеттік қағида мен практикалық қағида 2016 жылғы 8 желтоқсандағы ҚРҰҚ тұжырымдамасына енгізілген түзетулермен өзгертілді. Мәселен, мұнайға қатысты емес тапшылық лимиті жеңілдетілді және қағиданың қамтуы азайтылды, оған сәйкес борыш ҚРҰҚ шетелдік активтерімен шектелді, нәтижесінде қағида ішкі борышты есепке алмай, сыртқы және кепілдендірілген сыртқы мемлекеттік борышқа ғана қолданылды.

Бюджетке ҚРҰҚ-дан берілетін трансферттердің номиналды лимиттері ұлғайтылды, ал 2020 жылдан бастап қолданылуға тиіс болған 2 трлн теңге мөлшеріндегі орта мерзімді номиналды лимит 2022 жылдан бастап трансферт біртіндеп қысқаратын міндеттемемен алмастырылды.

Өткен бірнеше жыл бойы бюджет заңнамасын жетілдіру жөніндегі жұмыс бюджеттік рәсімдерді оңайлатуға, бюджетаралық қатынастарды жетілдіруге және жергілікті атқарушы органдардың (бұдан әрі – ЖАО) дербестігін арттыруға, мемлекеттік-жекешелік әріптестік (бұдан әрі – МЖӘ) жобаларын жоспарлау рәсімдерін оңайлатуға, мемлекеттік органдардың дербестігі мен жауапкершілігін арттыруға бағытталды.

"Бюджет қаражатын басқарудан" "нәтижелерді басқару" әдісіне көшу бюджеттік бағдарламаларды ірілендіру, бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің дербестігін кеңейту, сондай-ақ олардың жауапкершілігін арттыру жолымен жүзеге асырылды.

Осылайша, айқын бюджет жүйесі құрылды, нақты бюджеттік рәсімдер айқындалды, бюджет процесі айқын регламенттелді және "нәтижеге бағдарланған бюджеттеу" қағидаттарында жұмыс істейді.

Қазақстандағы бюджеттік реттеу бойынша жүргізілген шолудың қорытындыларына сәйкес Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (бұдан әрі – ЭЫДҰ) сарапшылары Қазақстанда жүргізілген бюджеттік реформаларға жалпы барынша жоғары баға берді.

Реформалар нәтижесінде Қазақстанда мемлекеттік қаржыны басқару жүйесі мен онымен байланысты жүйелер халықаралық практикада бар қағидаттарды сақтау бағытында ілгеріледі, айталық:

стратегиялық құжаттар мен бюджеттік шығыстар бағдарламалары арасында мықты өзара байланыс бар;

бюджеттің ұзақ мерзімді орнықтылығын қамтамасыз етуге және болашақ экономикалық сілкіністер жағдайында буферді қамтамасыз етуге арналған фискалдық қағидалар жинағы айқындалды;

бюджеттің ашықтығы айтарлықтай жақсарды және азаматтардың қатысуы жоғарылады, мысалы "Ашық бюджеттер" онлайн-порталын енгізу және қоғамдық кеңестерді енгізу жолымен;

халықаралық стандарттарға сәйкес есептеу әдісі бойынша есепке алу қабылданды, бұл мемлекеттік қаржының сапасы мен ашықтығын арттырады.

Қазақстанның бюджет жүйесін одан әрі жетілдіру ЭЫДҰ сарапшыларының ұсынымдарын ескере отырып жүзеге асырылады.

2020 жылы стратегиялық жоспардың жаңа форматы енгізілді, оның енгізілуімен бюджеттік бағдарламаларды мемлекеттік органның стратегиялық жоспарының мақсаттарымен байланыстыру күшейтілді. 2021 – 2023 жылдарға арналған бюджетті қалыптастыру кезінде мемлекеттік органдар стратегиялық жоспарларын жаңа форматта ұсынды.

2020 жылдан бастап лауазымды тұлғалардың жекелеген бюджет заңнамасын бұзушылықтары үшін әкімшілік жауаптылық (100 айлық есептік көрсеткіш (бұдан әрі – АЕК) мөлшерінде айыппұл) енгізілді.

2020 жылы Бюджет кодексіне қаражатты барынша ұқыпты әрі үнемді жұмсауға одан әрі назар аударып, бюджет процесін реформалауға бағытталған өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Нәтижесінде бюджеттік жоспарлау, ең алдымен, лимиттерді жеткізу жөніндегі тәсілдерді реформалау есебінен мемлекеттік жоспарлау жүйесіне бағынды.

Субсидиялар мен инвестициялық жобаларға арналған шығыстардың экономикалық қайтарымдылығын жоспарлау сатысында-ақ бағалау енгізілді. Әкімшілер мұндай бағалауды 2021 жылдан бастап бюджеттік өтінімдер құрамында ұсынады. Бұл қаражатты негізінен экономикаға болашақ бюджеттік кірістер, жұмыс орындары, жеке инвестициялар түрінде барынша қайтарымдылығы бар шығыстарға бөлуге мүмкіндік береді.

Әрбір министрлік жанынан ведомстволық бюджеттік комиссиялар құрылды. Дербестіктен басқа, бұл мемлекеттік органдардың өздерінің деңгейінде жоспарлау сапасын арттыруға тиіс.

2020 жылдан бастап Бюджет кодексінде ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферт мөлшерін регламенттейтін бюджеттік қағида бекітілген. Қағидаға сәйкес кепілдендірілген трансферттің мөлшері мұнайдың белгіленген "кесімді" бағасы кезінде мұнай секторынан ҚРҰҚ-ға болжанатын түсімдерден аспауға тиіс.

Қазақстанда бюджет саясаты мен бюджет процесін жетілдіру жөніндегі жұмыс тұрақты негізде жүзеге асырылады.

Бүгінгі күні жаңа Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің элементтерін (ұлттық жобалар мен мемлекеттік органдардың даму жоспарлары) бюджет процесіне интеграциялау бойынша жұмыс жүргізілуде.

2022 жылдан бастап республикалық бюджет жобасымен бірге бюджеттік тәуекелдер және мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді орнықтылығы туралы талдамалық есеп дайындау жоспарлануда.

Қаражатты орнықты әлеуметтік-экономикалық әсер беретін бағыттарға, сондай-ақ азаматтардың лайықты тұрмыс деңгейін қамтамасыз етуге арналған маңызды әлеуметтік шараларды қаржымен бекемдеуге және Қазақстанның дамуына қайта бөліп, бюджет шығыстарын түгендеу тұрақты негізде жүзеге асырылады.

Тиімділігі төмен шығындарды қысқарту және қаражатты неғұрлым басым бағыттарға қайта бөлу арқылы бюджет шығыстарын оңтайландыру бірнеше мәрте жүзеге асырылды.

Бюджет саясатының маңызды бағыттарының бірі фискалдық орталықсыздандыру болып табылады.

ЖАО-ның қаржылық дербестігін арттыру мақсатында 2020 жылдан бастап шағын және орта бизнестен (бұдан әрі – ШОБ) корпоративтік табыс салығының (бұдан әрі – КТС) түсімдері жергілікті бюджеттерге берілді.

2020 жылдан бастап жергілікті өзін-өзі басқару (бұдан әрі – ЖӨБ) бюджеті жаппай енгізілді.

2020 жылы республикалық және облыстық маңызы бар қалалардағы аудандар деңгейінде "халық қатысатын бюджет" іске қосылды. Халық қатысатын бюджет саны – 55.

Әкімдіктер жанынан тұрғындардың жобалық ұсыныстарын қарау, іріктеу және шешім қабылдау жөніндегі сараптамалық кеңестер құрылды.

Тұрғындарды "халық қатысатын бюджеттерге" тарту үшін мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарының бірыңғай платформасында "халық қатысатын бюджет" модулі іске асырылды.

Әкімдіктердің парақшасында "халық қатысатын бюджет" модулінде барлық тілек білдірушілер "online" режимінде ұсыныстар, дауыс бере алады және мәртебелері,

таймлайнды, дауыс саны және тағы басқалары көрсетілген ұсынылған "жобаларын" қадағалай алады.

2.2. Түйінді проблемалар және Мемлекеттік қаржыны басқару тұжырымдамасын әзірлеу қажеттігінің негіздемесі

Қазақстанның 2020 жылға дейінгі бюджет саясаты бюджет теңгеріміне (бюджет тапшылығы және мұнайға қатысты емес бюджет), шығыстарға (кепілдендірілген трансферт), ҚРҰҚ қаржы активтерінің төменгі шегіне және Қазақстан Республикасының бюджет саясаты тұжырымдамасында және ҚРҰҚ тұжырымдамасында айқындалған борыш деңгейіне сандық шектеулер ескеріле отырып жүргізілді.

Алайда 2014 – 2020 жылдары болған сыртқы және ішкі соққылар мемлекеттік қаржының жай-күйіне теріс әсер етіп, бюджетке қысым көрсетті.

2014 – 2015 жылдардағы дағдарыс мұнай бағасының құлдырауымен қатар жүрді.

Бағалар төмен болған кезеңде экономиканың шикізат секторынан түсетін кірістер төмендеген жағдайларда экономикалық қызметті қолдау үшін, мұнай бағасы жоғары болған кезеңде ұлғайтылған, шығыстарды қолайлы деңгейде сақтау саясаты жалғастырылды.

Бұл фискалдық шаралар ҚРҰҚ қаражатынан және ішінара қарыз қаражатынан қаржыландырылған ел бюджеті тапшылығының ұлғаюына алып келді.

COVID-19 пандемиясының салдары да экономика мен мемлекеттік қаржыға 2014 – 2015 жылдардағы дағдарыстың ауқымына ұқсас дәрежеде қатты әсер етті. Экономикалық белсенділіктің төмендеуіне байланысты мұнайға қатысты емес салық түсімдері азайды. Бюджет шығыстарын қолдау үшін мемлекет жоспарланған кепілдендірілген сомаға қосымша трансферт алып, ҚРҰҚ ресурстарын пайдаланды.

Үкімет әзірлеген 2020 жылға арналған дағдарысқа қарсы бағдарлама шеңберінде экономиканы қолдау шаралары қабылданды және бірінші кезекте әлеуметтік міндеттемелерді орындау үшін ҚРҰҚ-дан қосымша трансферттер тартылды.

ҚРҰҚ қаражаты азаматтарды әлеуметтік қолдауды күшейтуге, оның ішінде халықтың аз қамтылған топтарының кірісін арттыруға және оларды қолдауға, кірісі төмен азаматтардың тұрғын үй мәселелерін шешуге, білім беру және денсаулық сақтау салаларын жақсартуға, өңірлерді дамытуға бағытталды.

Фискалдық саясаттың түйінді кедергілері бюджеттің кіріс бөлігіне де, шығыс бөлігіне де қатысты.

ҚРҰҚ-дан берілетін трансферттерді есепке алмағанда, 2013 – 2020 жылдары жалпы ішкі өнімге (бұдан әрі – ЖІӨ) қатысты пайызбен алғандағы мемлекеттік бюджеттің кірістері өзгерген жоқ және ЖІӨ-ге қатысты орта есеппен 13,5 %-ды құрады.

2018 – 2020 жылдар кезеңінде мемлекеттік бюджет түсімдерінің серпіні орта есеппен ЖІӨ-ге қатысты 19,0 %-ды құрады: 2018 жылы – 10 924,7 млрд теңге немесе

ЖІӨ-ге қатысты 17,7 %, 2019 жылы – 12 895,2 млрд теңге немесе ЖІӨ-ге қатысты 18,5 %, 2020 жылы – 14 649,6 млрд теңге немесе ЖІӨ-ге қатысты 20,7 %.

Бұл ретте мемлекеттік бюджеттің шығыстары 2013 жылғы 19,9 %-дан 2020 жылы ЖІӨ-нің 25,0 %-ына дейін ұлғайды. Мәселен, 2018 жылы мемлекеттік бюджет шығыстары – 11 757,7 млрд теңгені немесе ЖІӨ-ге қатысты 19,0 %-ды, 2019 жылы – 14 180,5 млрд теңгені немесе ЖІӨ-ге қатысты 20,4 %-ды, 2020 жылы – 17 455,8 млрд теңгені немесе ЖІӨ-нің 25,0 %-ын құрады.

Салықтық жеңілдіктердің көп болуынан мемлекет қомақты сомадағы кірістен айырылады.

ҚРҰҚ қаражатын пайдаланудың артуы мен мұнайдың әлемдік бағасының төмендеуіне байланысты 2016 жылдан бері ҚРҰҚ валюталық активтерінің жыл сайын төмендеу үрдісі (2016 жылғы 72 млрд АҚШ долларынан 2020 жылы 58,7 млрд АҚШ долларына дейін) байқалады.

2020 жылдың соңында ҚРҰҚ қаражатының көлемі 28,2 трлн теңгені немесе ЖІӨ-ге қатысты 39,9 %-ды құрады.

Коронадағдарыс салдары да бюджеттің орнықтылығына қауіпті күшейтті. Нәтижесінде 2020 жылдың қорытындысы бойынша тапшылық және мұнайға қатысты емес тапшылық, мемлекеттік борыш және борыштық жүктеме бойынша қағидалар бұзылды.

2018 жылы тапшылық ЖІӨ-ге қатысты 1,3 %-ды, 2019 жылы ЖІӨ-ге қатысты 1,8 %-ды, 2020 жылы ЖІӨ-ге қатысты 4,0 %-ды құрады.

Ұқсас кезеңде мұнайға қатысты емес тапшылық 2018 жылы ЖІӨ-ге қатысты 7,3 %-ды, 2019 жылы ЖІӨ-ге қатысты 7,9 %-ды, 2020 жылы ЖІӨ-ге қатысты 11,5 %-ды құрады.

Бюджеттің созылмалы тапшылығы ЖІӨ-ге қатысты мемлекеттік борыштың және бюджетке борыштық жүктеменің өсуіне әкелді.

Бұдан басқа, мұнай бағасы төмендеуінің кезекті раундтарының туындауына қарай мемлекеттік борыштың өсуі жеделдейді.

2020 жылдың қорытындысы бойынша ЖІӨ-ге қатысты мемлекеттік борыш 2013 жылғы ЖІӨ-ге қатысты 12,5 %-дан ұлғайып, ЖІӨ-ге қатысты 29,4 %-ды құрады. Осы кезеңде мемлекеттік борыш номиналды мәнде 4,7 есе (2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша – 20,6 трлн теңге, 2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша – 4,4 трлн теңге) өсті. Оның өсу үрдісі жалғасуда.

Республикалық бюджеттің үкіметтік борышқа қызмет көрсету бойынша шығыстары 2013 жылғы 177,3 млрд теңгеден 2020 жылы 762,1 млрд теңгеге дейін өсті.

Энергия тасығыштардың әлемдік бағаларының құбылмалылығы жағдайында экономиканы әртараптандыру және экономиканың мұнайға қатысты емес

секторларынан түсетін салық түсімдерінің өсуі, , борышты фискалдық орнықты деңгейде ұстап тұру, ҚРҰҚ жинақтау функциясын қалпына келтіру есебінен бюджет қаражатының тапшылығын қысқарту мәселесі өте маңызды мәселеге айналды.

Стратегиялық жоспарлау құжаттарында айқындалған басымдықтар мен мақсаттарға қол жеткізу, бюджет ресурстарының шектеулі болуы жағдайларында әлеуметтік-экономикалық дамуда сапалы серпіліс жасау қажеттігі елдің бюджет саясатын жетілдіру жөніндегі шаралар жүйесін әзірлеу мен іске асырудың, оның ішінде жаңа бюджет қағидалары жүйесін құру негізінде қазіргі бюджет моделін қайта қараудың өзектілігін арттырады.

Жоспарлаудағы жүйелі кемшіліктердің сақталуы стратегиялық және бюджеттік жоспарлау жүйесін трансформациялау бойынша жүргізіліп жатқан реформаларды жоққа шығарады.

Бюджет қаражатын бір бағыттар мен құралдарға бөлшектеу және тарату байқалады, бұл бюджеттік инвестициялардың басымдықтары мен бағыттарында кешенді пайымды қалыптастыруға ықпал етпейді және нәтижесінде оларды іске асырудан күтілетін әсерді төмендетеді.

Нысаналы трансферттер санының көп болуы және жоспарлаудың күрделенуі нәтижесінде бейінді емес министрліктердің бір салалық даму мәселелерін іске асыруы сақталған, бұл жауапкершіліктің айқын болмауына және шешім қабылдауда өңірлер дербестігінің әлсіреуіне әкеледі. Мұндай кемшіліктердің болуы бюджет қаражатын тиімсіз жоспарлауға және пайдалануға ықпал етеді.

Бюджеттік инвестициялық жобаларды іріктеу сапасының төмендеуі республикалық бюджеттің даму бюджетінің басымдықтарынан көрінеді.

Бюджеттік инвестициялар бойынша жобалардың жоспарлау кезеңінен бастап іс-жүзінде пайдалануға бергенге дейінгі тарихи деректерін жинақтап және сақтап, жоспарланатын және іске асырылатын бюджеттік инвестицияларды есепке алуға және мониторингтеуге арналған бірыңғай деректер базасы жоқ.

Жобалау-сметалық құжаттарды (бұдан әрі – ЖСҚ) әзірлеу сапасының, сондай-ақ жұмыстардың толық есепке алынбауының салдарынан тиімсіз шығындардың өсуі немесе ескірген деректер мен технологияларды пайдалану, құрылыс жұмыстарының сметасын жасау кезінде негізделмеген есептемелерді қолдану ЖСҚ-ны түзетуге, құрылыстың нормативтік мерзімдерін ұзартуға және жалпы жобаның қымбаттауына әкеп соғады.

Квазимемлекеттік сектор қызметінің тиімділігі мәселелері өзекті мәселелер болып қала береді.

Бастапқыда квазимемлекеттік сектор субъектілерін құру мемлекеттің белгілі бір міндеттерін шешуге, оның ішінде стратегиялық маңызды және дамымаған нарықтарды

дамытуға, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің кейіннен бәсекелі нарықтан шығуымен экономиканың шикізаттық емес секторларында технологиялық өндірістер құруға бағытталған.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта мемлекеттің экономикаға қатысуының айтарлықтай үлесі және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің көптігі сақталып отыр, ондағы ұйымдар саны 6,5 мыңға жуық.

Квазимемлекеттік сектор тиімділігінің төмендігі, оның мемлекеттік бюджетке тәуелділігі, корпоративтік басқарудың әлсіздігі, мемлекет қатысатын заңды тұлғалар қызметінің жалпы ел мақсаттарымен стратегиялық өзара байланысының болмауы байқалады. Мемлекеттік меншіктің қолданыстағы сыныптамасы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің құрылуының коммерциялық немесе коммерциялық емес мақсатын көрсетпейді, бұл осындай ұйымдардың ұйымдық-құқықтық нысандарын айқындауда жүйеліліктің болмауына әкеледі.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерін сыныптау жүйесін ұйымды құру және коммерциялық немесе коммерциялық емес міндеттерді іске асыру мақсаты негізінде оңтайландыру, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілікті, ашықтықты және нарыққа бағдарлануды арттыруға назар аударып, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ұйымдық-құқықтық нысандарын қайта қарау талап етіледі.

Кірістерді мойындауға және мемлекеттік активтер мен міндеттемелерді бағалауға қатысты олқылықтар шешуді талап етеді. Үкіметтің қаржылық жағдайын және бюджеттік шешімдердің нақты құнын объективті және бұрмаламай көрсету үшін халықаралық стандарттарға сәйкес шығындардың нақты есебі қажет, бұл түрлі әкімшілік салалардағы салыстырмалы тиімділік туралы пайдалы ақпарат беруі мүмкін.

2015 жылдан бастап 2021 жылды қоса алғандағы 6 жыл ішінде жобалар саны 3-тен 817-ге дейін ұлғайды. Іске асырылып жатқан МЖӘ жобалары санының ұлғаюына байланысты соңғы жылдары мемлекеттік міндеттемелердің белгіленген лимиттерінің жеткіліксіз болу тәуекелі бар.

"Қазақстан Республикасы Үкіметінің және жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелерінің, оның ішінде мемлекеттік концессиялық міндеттемелерінің лимиттерін айқындау әдістемесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің 2015 жылғы 26 қарашадағы № 731 бұйрығымен бекітілген МЖӘ және концессия жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелер лимиті негізгі бақылау тетігі болып табылады.

Республикалық жобалар бойынша лимит республикалық бюджеттің жылдық кірісінің 20 %-ы шегінде белгіленген. Жергілікті жобалар бойынша лимит жалпы сипаттағы трансферттер ескеріле отырып, салықтық және салықтық емес түсімдер мен негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдер көлеміне сәйкес келетін облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың ЖАО бюджетінен 20 %-дан 50 %-ға

дейінгі шекте белгіленген. Бұл ретте МЖӘ жобалары бойынша оларды іске асырудың барлық кезеңінде, яғни тиісті қаржы жылының басына белгіленетін МЖӘ шарттары қолданылуының соңына дейін, қабылданған және өтелмеген барлық міндеттемелердің сомасы ескеріледі.

Бүгінгі таңда МЖӘ жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелердің лимиттерін айқындау бөлігінде заңнама нормаларын қолдануда әртүрлі оқылулар, коллизиялар туындайды. МЖӘ жобаларын іске асырудың қалыптасқан практикасы инвестициялық және операциялық шығындардың өтемақы төлемдері, басқару үшін сыйақы, қолжетімділік үшін төлемақы, МЖӘ объектісін пайдаланғаны үшін жалдау төлемақысы дәстүрлі құрамдас бөліктер болып табылатынын көрсетеді. Ал лимиттер құрамына қоса қаржыландыру бойынша мемлекеттік міндеттемелерді, МЖӘ жобасын іске асыру барысында өндірілетін тауарлардың, жұмыстардың және көрсетілетін қызметтердің белгілі бір көлемін мемлекеттің тұтыну кепілдігін енгізу бойынша бірыңғай түсінік жоқ.

Қабылданған және өтелмеген мемлекеттік міндеттемелердің көрсеткішін есептеу тәсілі нақтылауды талап етеді.

Осылайша, МЖӘ жобалары бойынша бюджеттік тиімділік және мемлекеттік қаржыға байланысты тәуекелдерді басқару тұрғысынан МЖӘ жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелердің лимиттерін айқындау тәсілдерін жетілдіру жөніндегі жұмысты жалғастырған жөн.

Бұдан басқа, мемлекеттік және квазимемлекеттік секторлардың, бюджеттен тыс қорлардың барлық институционалдық бірліктері бойынша шоғырландырылған бухгалтерлік есептілікті қалыптастыру мәселесі осы уақытқа дейін толық реттелмеген күйінде қалып отыр.

Қазіргі ахуалды талдау ескеріле отырып, мемлекеттік қаржының мынадай негізгі проблемаларын атап өтеміз:

бюджеттің мұнай түсімдеріне тәуелділігі және экономиканы қолдауға байланысты ҰҚ-дан алып қоюларды ұлғайту есебінен Ұлттық қор активтерінің қысқаруы;

тиімсіз салықтық жеңілдіктердің күшін жоюды, салықтық базаны кеңейтуді, әкімшілендіру шараларын күшейтуді талап ететін мұнайға қатысты емес салық түсімдерінің жеткіліксіз шоғырлануы;

бюджетті жоспарлау рәсімдерін жетілдіруді және оларға азаматтық қоғамның қатысуына мүмкіндік беруді талап ететін, ағымдағы шығыстардың және әлеуметтік-экономикалық қайтарымдылығы төмен шығыстардың өсуімен қатар жүретін мемлекеттік шығыстардың тиімділігі мен нәтижелілігінің төмен болуы;

мемлекеттің тиімділігі төмен квазимемлекеттік сектор экономикасына қатысуының елеулі үлесі.

Созылмалы тапшылық пен мұнай емес тапшылықтың ұлғаюы, бюджетке борыштық жүктеменің өсуі, белгіленген бюджеттік қағидаларды сақтау бөлігінде қаржылық

тәртіптің нашарлығы, көлеңкелі экономиканың өсуі аталған проблемалардың салдары болып табылады.

Баяндалғанға сүйене отырып, 2030 жылға дейінгі мемлекеттік қаржыны басқарудың негізгі міндеттерінің бірі бюджеттің кіріс бөлігін нығайту, ҚРҰҚ қаражатын жинақтау, борыш саясатын қайта қарау, бюджет шығыстарының тиімділігі мен экономикалық қайтарымдылығын арттыру, оның транспаренттілігін күшейту есебінен, оның ішінде бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру есебінен мемлекеттік қаржыны шоғырландыру және бюджеттің теңгерімділігі мен орнықтылығын қалпына келтіру болып табылады.

3-БӨЛІМ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ ШОЛУ

Соңғы жылдары бюджеттік реформаға алуан түрлі көзқарастардың ішінде фискалдық қағидалар, шығыстардың басымдылығын қайта қарау, бюджеттік жоспарлауды жетілдіру және бюджеттің ашықтығын арттыру ең маңызды бағыттар болды.

Бюджеттік немесе фискалдық қағида бюджеттік агрегаттарға сандық шектеулер арқылы салық-бюджет саясатына ұзақ мерзімді шектеулер қояды. Бұл салық-бюджет саясаты үшін жиі өзгертуге болмайтын шекаралар белгіленетінін және кейбір жедел ұсынымдар, шығыстар болсын немесе кірістер болсын, белгілі бір бюджет құралын шектейтін сандық нысаналы көрсеткішті анықтау арқылы берілетінін білдіреді.

Борыш қағидалары мемлекеттік борыштың шегін немесе мақсатын ЖІӨ-нің пайызымен белгілейді.

Қағидалардың бұл түрі, анықтамасы бойынша, борыштың нысаналы көрсеткішіне жақындауды қамтамасыз ету тұрғысынан барынша тиімді болып табылады.

Бюджет теңгерімінің қағидалары, бірінші кезекте, борыш жүктемесінің коэффициентіне әсер ететін және елеулі дәрежеде саясаткерлердің бақылауында тұратын айнымалыны шектейді.

Құрылымдық теңгерім қағидасы мұнайдың алдын ала белгіленген болжамды бағасына сүйенеді. Бұл тәсілде бағаның өзгеруіне байланысты шығыстар мен мұнай кірістерінің құбылмалылығының байланысы іс жүзінде үзіледі, бұл мұнай бағасы құбылмалылығының салық-бюджет саясатының циклдік ауытқуларына ықпалын болдырмайды. Мұнайдың болжамды бағасы ұзақ мерзімді тарихи және болашақ бағаларға негізделуі тиіс.

Кесімді баға мұнайдың 30 жылдық орташа бағасы (50\$/bbl) деңгейінде жоғарыдан формалды шектеу болған жағдайда бюджеттік жоспарлау кезеңіндегі мұнайдың бағасы бойынша сараптамалық бағалауларды (халықаралық қаржы ұйымдарының (бұдан әрі – ХҚҰ) бағалауы бойынша консенсус-болжам негізінде) қолдану жолымен бағаланатын болады.

Құрылымдық теңгерім қағидасына сәйкес мемлекеттік шығыстар экономикалық цикл ескеріле отырып түзетілген кірістерге сәйкес келетін мөлшерде жоспарлануға тиіс.

Шығыстар қағидалары жалпы, негізгі немесе ағымдағы шығыстарға қойылатын шектеулерді белгілейді.

Мұндай лимиттер әдетте абсолютті шамаларда немесе өсу қарқынында, ал кейде негізінен үш жылдан бастап бес жылды құрайтын уақыт шегінде ЖІӨ-нің пайызымен белгіленеді.

Бұл қағидалар борыштың орнықтылығын қамтамасыз ету мақсатына тікелей байланысты емес, өйткені кіріс бөлігін шектемейді. Алайда олар борыш немесе бюджет теңгерімі қағидаларымен бірге жүрген кездегі орнықтылыққа сәйкес келетін, қажетті фискалдық шоғырландыруды іске қосуға арналған операциялық құралды беруі мүмкін.

Бұдан басқа, олар күтпеген кірістер түсімдері уақытша жоғары болған, ал тапшылықтың жалпы шектеулерін сақтау оңай болған кезде, экономикалық циклдің өсуі кезінде шығыстарды шектей алады.

Кірістер туралы қағидалар кірістердің шегін немесе минимумын белгілейді және кірістердің жиналуын арттыруға және/немесе шамадан тыс салық ауыртпалығын болдырмауға бағытталған.

Қағидаларды санаттау

Қағида түрі	Артықшылықтары	Кемшіліктері
Борыш қағидасы	Борыштың орнықтылығымен тікелей байланыс Бақылау және қоғамға түсіндіру оңай	Экономикалық тұрақтандыру функциясы жоқ (проциклді болуы мүмкін) Қағида уақытша шаралардың көмегімен орындалуы мүмкін Берешекке үкіметке тәуелді емес оқиғалар әсер етуі мүмкін
Шығыстар қағидасы	Айқын жедел басшылық Экономикалық тұрақтандыруды қамтамасыз етеді Бюджеттің көлемін реттейді Салыстырмалы түрде бақылау оңай	Борыштың қолайлы деңгейімен тікелей байланысты емес, өйткені кіріс бөлігіне ешқандай шектеулер жоқ Егер шегіне жету үшін қағидада қамтылмаған шығыстар санаттарына ауысу болса, шығыстарды бөлуде жағымсыз өзгерістерге әкелуі мүмкін
Кірістер қағидасы	Бюджеттің мөлшерін басқарады Кірістер саясаты мен әкімшілендіруді жақсартуы мүмкін Проциклдік шығыстарды болдырмауы мүмкін (күтпеген кірістерді пайдалануды шектейтін қағидалар)	Қолайлы борыш деңгейімен тікелей байланысты емес, өйткені шығыс бөлігінде шектеулер жоқ (күтпеген кірістерді пайдалануды шектейтін қағидаларды қоспағанда) Экономиканы тұрақтандыру функциясы жоқ (проциклді болуы мүмкін)

Ымыраға келулерді назарға ала отырып, көптеген елдер екі немесе одан да көп фискалдық қағидаларды біріктіреді.

Мысалы, шығыстар қағидасымен қатар алынған борыш қағидасы борыштың қолайлы деңгейімен байланысты қамтамасыз ете алатын, сондай-ақ кейбір контрциклділікке жол беріп және бюджет мөлшеріне бағдарлана отырып, саясаткерлерге қысқа мерзімді және орта мерзімді операциялық шешімдер қабылдауға көмектесер еді.

Дәл солай, бұған борыш қағидасы мен циклдік тұрғыдан түзетілген бюджет теңгерімін қатар қолдану есебінен қол жеткізуге болар еді.

ЭЫДҰ елдерінде неғұрлым жиі қолданылатын қағидалар бюджеттің борышы мен теңгерімін шектейді және көбіне бұл қатар жүреді.

Ұлттық фискалдық қағидаларда да шығыстар қағидалары басым. Көбіне олар борыштың орнықтылығына неғұрлым сенімді негіз беру үшін бюджет немесе борыш теңгерімінің қағидаларымен бірге қолданылады.

Кірістер қағидаларының атқаратын рөлі әлдеқайда шектеулі, олар мемлекеттік қаржының орнықтылығын қамтамасыз етуге сәйкес келмейтіндіктен солай болуы мүмкін.

ЭЫДҰ елдерінде қағидаларды имплементациялауды қамтамасыз етуге арналған заңнамалық база басқару түріне және елге байланысты ерекшеленеді. Ұлттық шығыстар, теңгерім және борыш қағидаларының негізгі бөлігі заңнамалық нормаларда бекітілген. Қолданыстағы кіріс қағидаларының аз бөлігі саяси міндеттемелерді, коалициялық келісімдер мен заңнамалық нормаларды бірге қолдану есебінен іске асырылады. Жалпы, теңгерім мен борыш қағидаларының көпшілігі халықаралық шарттарда (Еуропалық Кеңес (бұдан әрі – ЕК) шеңберінде) белгіленген ұлттықтан жоғары қағидалар болып табылады.

Автоматты түрде түзету тетіктері

Қағидаларды автоматты түрде түзету тетіктері олардың күшін арттыруы мүмкін, бірақ әзірше түзетулер енгізілген қағидалар өте аз. Қағидалардың басқа да элементтеріне қатысты жағдайдағыдай тетікті анық айқындау және оны заңнамада бекіту олардың сақталуына ықпал етуі мүмкін, бірақ түбінде, саяси ерік маңызды.

Борыш шегін ЖІӨ-нің 60 %-мен белгілейтін Польша мен Словакияның борышына қатысты қағидалар шекті мәндерді қамтиды, оларға қол жеткізгеннен кейін осы қағиданы бұзбау үшін автоматты түрде іс-қимылдарға бастама жасалады.

Мысалы, Словакия жағдайында борыштың ЖІӨ-ге қатынасы 50 %-ға жеткенде, қаржы министрі парламентке өсудің себептерін түсіндіріп, борышты азайту шараларын ұсынуға міндетті. ЖІӨ-нің 53 %-ы деңгейінде министрлер кабинеті борышты азайту және жалақыны тоқтата тұру бойынша шаралар топтамасын қабылдауы тиіс. Деңгей 55 % болған кезде шығыстар автоматты түрде 3 %-ға қысқарады, ал ЕК қорлары бірлесіп қаржыландырғандарын қоспағанда, келесі жылы бюджеттік шығыстар тоқтатыла

тұрады. ЖІӨ 57 % болған кезде министрдің кабинеті теңгерімделген бюджетті ұсынуға тиіс. Ең дұрысы, егер тиімді іс-қимылдар ертерек жасалса, неғұрлым кеш триггерлік нүктелер талап етілмейді.

Көмекші уағдаластықтар

Фискалдық қағидаларды тиімді орындау мен мониторингтеу көбіне бірқатар көмекші тетіктер мен жақсы институционалдық әлеуетті талап етеді.

Аустралия, Франция, Швеция және Біріккен Корольдікте пайдаланылатын орта мерзімді бюджеттік шеңберлер басымдықтарды белгілейді, көптеген жылдардағы шеңберде кірістерді, сол сияқты шығыстарды бюджеттік қаржыландыру деңгейімен бірдей деңгейде ұсынады және басқарады. Бұл үкіметтерге бірнеше жыл бойы қазіргі және ұсынылып отырған саясаттың әсерін көрсетуге, болашақ бюджеттік басымдықтарды белгілеуге және түптеп келгенде, мемлекет шығыстарының жақсы бақылануына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Міндеттемелерді бақылау, мерзімі өткен берешектерді және ақша қаражатын басқару жүйелерін мониторингтеу сияқты бюджетті атқарудың тиімді жүйелері бюджет нәтижелерінің бюджеттік қаржыландыруға сәйкес келуі үшін қажет.

Салық-бюджет қағидалары әдетте рәсімдеу талаптары мен ашықтық талаптарын, ал кейбір жағдайларда сандық қағидаларды белгілейтін қаржылық жауапкершілік туралы заңдарда қолдау табуы мүмкін.

Кейбір елдерде, мысалы Перуде, Испанияда фискалдық жауапкершілік туралы заңдарда ұлттық фискалдық қағидалардың нақты сандық мақсаттары қамтылған. Басқа елдерде (мысалы, Аустралия мен Жаңа Зеландия) қаржылық жауапкершілік туралы заңдар рәсімдік аспектілерге көбірек назар аударады, ашықтық талаптары мен үкіметтің фискалдық стратегияны бюджеттік құжаттардағы егжей-тегжейлі сипаттауы қажеттігін белгілейді.

Экономикасы дамыған елдердің көбі тәуелсіз органдарды өздерінің қаржылық қағидаларына деген сенімді одан әрі арттыру үшін пайдаланады.

Швед салық-бюджет саясаты жөніндегі кеңесі мысалдарының бірі болып табылады, ол бюджеттік теңгерім қағидасының сақталуын қадағалайды, ағымдағы салық-бюджет саясатының бюджеттің орнықтылығына сәйкестігін, сондай-ақ бюджеттің ашықтығы мен болжамдардың сапасын бағалайды. Салықтық кеңестер немесе тәуелсіз комитеттер де түйінді бюджеттік болжамдар мен әдіснамаларды ұсына алады, мысалы, қағидаларды орындау кезіндегі негізгі факторлар болып табылатын, Чилидегі әлеуетті ЖІӨ-ні және шикізат тауарларына анықтамалық бағалар есептеу үшін, . Дағдарыстан кейін кейбір елдер (Ирландия, Португалия, Румыния, Біріккен Корольдік) фискалдық кеңестер құрды.

Бюджеттік шығыстарға шолуларды қолданудағы ЭЫДҰ елдерінің тәжірибесі

Шығыстарға шолулар ЭЫДҰ елдерінде кеңінен пайдаланылады, бірақ олар ауқымы мен мақсаттары бойынша ерекшеленеді.

Бір түрі – шығыстарға "жан-жақты" шолу жүргізу. Әдетте ол жалпы шығыстарды көптеп қысқарту қажеттігі болған кезде немесе саяси мақсаттарға сәйкес шығыстарды стратегиялық қайта бөлу үшін жүзеге асырылады. Ұлыбритания мен Ирландия "жан-жақты" тәсілдің мысалдары болып табылады, олар бұл тәсілді қатаң үнемдеу кезеңінде жалпы қысқартуларға қол жеткізу үшін пайдаланған. Канада, Дания мен Нидерландыда қолданылатын неғұрлым стандарт тәсіл саланың немесе бағдарламаның шығыстарына неғұрлым шектеулі шолу жасауды білдіреді. Инновацияларға немесе үкіметтің негізгі құралдарын басқаруға жұмсалған шығыстар сияқты салаларда деңгейлес шолу мысалдары да бар.

Қаражатты тиімді үнемдеу немесе басқа салаларға қайта бөлу мүмкіндігін айқындаудан басқа, мұндай шолулар бар шығыстардың үкіметтің стратегиялық басымдықтары мен мақсаттарына келісімділігін тексеруде маңызды рөл атқаруы мүмкін.

Бюджет шығыстарына шолулар:

тұрақты сипаттағы функциялар мен міндеттемелерді іске асыруға арналған шығыстардың оңтайлы көлемі мен құрылымын сақтауға;

мемлекеттік саясаттың басым бағыттарын қаржыландыруды қамтамасыз ету мақсатында бюджет қаражаты әкімшілерін бюджет шығыстарын оңтайландырудың ішкі резервтерін іздестіруге ынталандыруға;

тиісті іс-шаралардың орындылығы мен өзектілігін, оларды іске асыру және қаржылық қамтамасыз ету тетіктерін, нәтижелерді тұрақты бағаламай бюджет бөлудің көлемдерін дәстүрлі жоспарлаудан және мемлекеттік саясаттың мақсаттарына қол жеткізу бойынша балама құралдардан бас тартуға ;

бюджет теңгерімділігі нашарлаған жағдайда, бюджет шығыстарын желілік қысқарту практикасын барынша азайтуға;

ұзақ мерзімді перспективада – бюджет шығыстарының құрылымын қаржылық және әлеуметтік-экономикалық орындылығы тұрғысынан неғұрлым оңтайлы жағдайда ұстауға мүмкіндік береді.

Қазақстаннан айырмашылығы, шетелдер МЖӘ жобалары үшін бюджеттік міндеттемелерге шектеулер белгілеу кезінде негізінен елдің ЖІӨ-сіне бағдарланады.

4-БӨЛІМ. МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫНЫ БАСҚАРУДЫ ДАМУ ПАЙЫМЫ

Бюджет-салық саясатының негізі қысқа мерзімді кезеңде макроэкономикалық және бюджеттік тұрақтылықты қамтамасыз етуі, орта мерзімді кезеңде бюджеттің орнықтылығына қол жеткізуге ықпал етуі және Үкіметтің даму саласындағы ұзақ мерзімді мақсаттарына сәйкес келуге тиіс.

Әлемдік экономиканы қалпына келтіру қарқыны да, ауқымы да әлі белгісіз. Мемлекеттік борыштың өсуі мен әлемдегі бюджет тапшылығының жоғары болуы аясында сыртқы қаржыландыруға қол жеткізу шектеулі болады, кірістерді ұлғайту

мүмкіндігі шектеулі екенін ескере отырып, үлкен тапшылықты қаржыландыру әлі де қиын міндет болып отыр.

Бюджеттік шоғырландыру стратегиясын бастау қажет. Бюджетті сәтті шоғырландыру үшін:

- 1) салық-бюджет саясатының мықты іргетасын қалау;
- 2) мұнайға қатысты емес кірістерді жұмылдыру және салық жүйесін қайта қарау;
- 3) жеке сектор үшін ынталандыруды бұрмалайтын тиімділігі төмен шығыстарды қысқарту және қаражатты өнімділікті арттыратын шығыстарға қайта бағыттау қажет.

Бюджеттің орнықтылығын қамтамасыз ету және фискалдық саясаттың құбылмалылығын төмендету икемді және контрциклдік фискалдық қағидалар жүйесі есебінен қамтамасыз етілетін болады.

Бюджеттік қағидалар жүйесіне қойылатын маңызды талап – қағидалардың түрлі элементтерінің өзара келісімділігі, ондай жағдайда қағидалардың біреуінің орындалуы қалғандарының орындалуына ықпал етеді.

ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферт жөніндегі контрциклдік қағида мұнайдың бағасы қымбат болған кезде ҚРҰҚ-да қаражатты көбірек жинақтауға және мұнайдың бағасы төмен болған кезде бюджетті қолдауға мүмкіндік береді.

Бюджет теңгерімінің нысаналы көрсеткіштері орта мерзімді перспективаға арналған шығыстардың шекті мәндерін белгілеу арқылы іске асырылатын болады. Шығыстардың шекті мәндері ҚРҰҚ-дан берілетін трансферттерді қысқарту және мемлекеттік борыш деңгейін қауіпсіз деңгейлерде ұстап тұрудың болжамды жолын, тиісті кезеңге арналған нақты макроэкономикалық болжамдар мен кіріс болжамдарын көрсетуі тиіс.

Бюджет шығыстарының өсу қарқынының жоғарғы лимитін оларды инфляция бойынша мақсатқа ұлғайтылған алдыңғы 10 жылдағы ЖІӨ-нің орташа нақты өсуімен шектей отырып, белгілеу жоспарлануда. Өсу қарқынын шектеулер кейін барлық бюджеттік шығыстар үшін номиналды шығыстар шегіне айналдырылуы мүмкін.

Болашақ шығыстар қажеттіліктері мен күтпеген факторлардан (мысалы, дүлей зілзалалар, қолайсыз макроэкономикалық соққылар, мұнай бағасының күрт төмендеуі және т.б.) туындайтын үрдістерге байланысты белгісіздіктерді назарға ала отырып, түпкілікті шығыстардың шектен аспауын кепілдендіру үшін шығыстар лимитіне қарағанда жоспарланатын шығыстар неғұрлым төмен деңгейде белгіленуге тиіс. Бұл күтпеген мән-жағдайларға арналған резерв күтпеген шығыстарды еңсеру үшін үкіметке маневр қорын, сондай-ақ болжаудағы қателіктер шамасын айқындайды.

Қазақстанда бюджет тапшылығының ұлғаюы, нақты ЖІӨ-нің төмендеуі және COVID-19 коронавирус инфекциясының пандемиясы салдарының ел экономикасына теріс әсері нәтижесінде орын алған ұлттық валютаның әлсіреуі борыштың өсуінің негізгі себебі болды.

2021 жылдың бірінші жартыжылдығында Еуразиялық экономикалық одаққа (бұдан әрі – ЕАЭО) қатысушы елдер үшін белгіленген лимит 50 % болған кезде мемлекеттік борыштың ЖІӨ-ге қатысты деңгейі 28,5 %-ды құрады.

ЕАЭО туралы шартқа сәйкес осы индикатор Шартта белгіленген сандық мәндерге сәйкес келмеген жағдайда, мүше мемлекеттер шаралар, оның ішінде бірлескен шаралар әзірлеп, іске асырады, сондай-ақ қажет болған жағдайда Еуразиялық экономикалық комиссия (бұдан әрі – ЕЭК) бекітетін тәртіпке сәйкес экономикалық жағдайды тұрақтандыруға бағытталған ЕЭК ұсынымдарын ескереді.

ЕАЭО туралы шартта белгіленген шекті мәннен асып кетуге жол бермеу мақсатында негізгі индикатордың бұзылуын болдырмау үшін оларға қол жеткізу бойынша белгілі бір қадамдарға автоматты түрде бастамашылық жасалатын аралық шектеулер тетігін (автоматты борыштық тежегіштер) көздеу қажет.

Мұнайдың ұзақ мерзімді бағаларын бағалауға, фискалдық қағидалардың орындалуына мониторинг пен бақылауды қамтамасыз етуге Экономикалық саясат жөніндегі кеңес (бұдан әрі – ЭСК) белсенді қатысатын болады. ЭСК-нің қатысуы фискалдық қағидалар жүйесінің қатандығы мен ашықтығын арттыруға көмектеседі.

Осылайша әрбір қағида бір-бірін өзара байланыса толықтыратын макроэкономикалық тұрақтылықты күшейтуге ықпал ететін бюджеттік қағидалардың тиімді жүйесі құрылады.

Бюджет қағидаларының тиімді жүйесін құрудан басқа, мемлекеттік қаржының орнықтылығын қамтамасыз ету саласындағы маңызды міндет бюджеттік тәуекелдерді және мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді орнықтылығын есепке алу мен талдау болып табылады. Бюджеттік тәуекелдер және мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді орнықтылығы туралы талдамалық есеп әзірленетін болады.

Бюджеттік тәуекелдер мен мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді орнықтылығы туралы талдамалық есепте мемлекеттік қаржының орнықтылығына әсер ететін макроэкономикалық, бюджеттік, әлеуметтік және басқа да тәуекелдердің талдауы қамтылатын болады, сондай-ақ табиғи ресурстардың сарқылуы, күшейіп келе жатқан әлемдік экономиканы көмірсутексіздендіру трендіне байланысты "энергетикалық көшу" тәуекелдері сияқты ұзақ мерзімді сипаттағы тәуекелдер ескеріледі.

Бюджеттік тәуекелдерді толық ашу үшін жыл сайын макрофискалды стресс-тестілеуді қолдана отырып, борыштық тәуекелдерге бағалау жүргізіледі, ол экстремалды макроэкономикалық соққыларға қатысты мемлекеттік қаржының орнықтылығын бағалау үшін пайдаланылатын болады.

Ол Қазақстан Республикасының Парламентіне тиісті жоспарлы кезеңге арналған республикалық бюджет туралы заң жобасымен бір мезгілде ұсынылатын болады.

Ашықтық жылдық қаржылық есептілікте мемлекеттік кепілдіктер мен шартты міндеттемелерді ашып көрсету арқылы жақсарады.

Борыштың қалыптасуына талдау жүргізіледі. МЖӘ жобалары шеңберінде туындайтын квазимемлекеттік міндеттемелер мен шартты міндеттемелерді қоса алғанда, барлық тікелей және жанама мемлекеттік міндеттемелерді талдау және бағалау ұсынылады. Талдауда әртүрлі макроэкономикалық факторлардың елдің ішкі және сыртқы борышын қалыптастыруға әсерін ескеру қажет.

Мемлекеттік шығыстар саласында тиімділікті арттырудың зор мүмкіндіктері бар, бірақ тек жалпы мемлекеттік шығыстарды қысқартуға негізделген бюджетті шоғырландыру орынсыз.

Мұнайға қатысты емес тапшылықты қысқарту қажеттігі шығыстарда қандай да бір маңызды ұлғайтулар жүргізбес бұрын тиімсіз пайдаланылатын қаражат мемлекеттік мақсаттарды, оның ішінде, әсіресе, мұнайға қатысты емес сауда секторларында өнімділікті арттыру және нарыққа бағдарланған экономикалық өсуді ынталандыру, неғұрлым өнімді экономикада анағұрлым сапалы жұмыс орындарын құру жөніндегі мақсаттарды қолдайтын неғұрлым өнімді шараларға бағытталатын мемлекеттік шығыстар мен кірістерді түзетуді жүзеге асыру қажет екенін білдіреді.

Осы мақсатта шығыстардың шолулары енгізілетін болады, бұл ресурстарды шығыстардың жаңа басымдықтарына сәйкес қайта бөлуге мүмкіндік береді.

ҚРҰҚ-ға түсімдерді ұлғайту үшін www.gosreestr.kz мемлекеттік мүлік тізілімінің веб-порталында, жер, су шаруашылығы су айдындарын, орман ресурстарын, жер қойнауын пайдалану құқықтарын, радиожілік спектрін және мемлекеттің әртүрлі мемлекеттік меншік объектілерімен операциялар жасауға айрықша құқықтарын қоса алғанда мемлекеттің басқа да активтерін беру үшін өткізілетін жария электрондық сауда-саттықты тарату қажет.

Аталған іс-шаралар мемлекеттік қаржының соққыларға орнықтылығын нығайтуға және контрциклдік шаралардың тиімділігін арттыруға бағытталған.

Елде жыл сайын қаржылық бұзушылықтардың артып отырғаны байқалады. Бюджет ақшасын аудитпен қамтудың ұлғаюы, сондай-ақ ішкі бақылау жүйелерінің әлсіздігі және қаражаттың жұмсалыуына тиісті мониторингтің болмауы осыған себеп болып отыр.

Осыған байланысты онлайн режимде бюджеттік мониторинг жүргізу арқылы мемлекеттік шығыстардың тиімділігіне бақылауды күшейту қажеттігі туындады.

Бюджеттік мониторингті онлайн режимде жүргізу ақпараттық жүйелерді пайдалана отырып, бюджет процесін оның барлық кезеңдерінде (жоспарлау, сатып алу, орындау және аудит) қадағалау болып табылады.

Бұл тетік уақтылы ден қоюға және пәрменді басқарушылық шешімдер қабылдауға, оның ішінде өңірлер бөлінісінде ресурстарды өнімді бөлуге мүмкіндік береді.

Бюджеттік мониторингті енгізу де мемлекеттік сатып алу рәсімдерін өткізу және өнім берушілермен шарт жасасқанға дейін қорытынды шығару кезіндегі бұзушылықтардың жолын кесу бөлігінде елеулі нәтиже берген қолданыстағы "

Камералдық бақылау" практикасына ұқсас ден қою шараларын қабылдау үшін нысаналы индикаторларға (жоспар/факт) сәйкес келмеу тәуекелдері туралы "сигнал береді".

Мониторинг қолданыстағы "е-Қаржымині", "Мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесі", "Электрондық мемлекеттік сатып алу" автоматтандырылған интеграцияланған ақпараттық жүйесі" (бұдан әрі – "ЭМС" АИАЖ), "Салықтық әкімшілендірудің интеграцияланған ақпараттық жүйесі" (бұдан әрі – СЭИАЖ) және басқа да ақпараттық жүйелерді интеграциялау арқылы жүзеге асырылады.

5-БӨЛІМ. МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫНЫ БАСҚАРУ САЯСАТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАТТАРЫ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

5.1. Мемлекеттік қаржыны басқару саясатының негізгі қағидаттары

Қойылған міндеттерді тиімді шешу мақсатында мыналар негізгі қағидаттар болуы тиіс:

бірыңғайлық қағидаты – Қазақстан Республикасында бірыңғай заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны, ақша-кредит, бюджет және салық жүйелерін ұйымдастыру мен олардың жұмыс істеуінің бірыңғай қағидаттарын қолдану;

ұзақ мерзімді орнықтылық қағидаты – бюджеттік қағидалар жүйесін қалыптастыру және белгіленген бюджеттік қағидаларды сақтай отырып, мемлекеттік қаржыны басқару саясатын іске асыру;

теңгерімділік қағидаты – қабылданатын міндеттемелердің ресурстарға сәйкестігі;

транспаренттілік қағидаты – мемлекеттік немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді қоспағанда, мемлекеттік қаржы саласындағы нормативтік құқықтық актілерді, бекітілген бюджеттерді, даму жоспарларын және олардың атқарылуы туралы есептерді жариялау,, сондай-ақ қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдары үшін міндетті түрде ашық болу;

толықтық қағидаты – есептіліктерде Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген барлық түсімдер мен шығыстарды есепке алудың толықтығы;

тиімділік қағидаты – орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада мемлекеттік борыш, бюджет тапшылығы, бюджеттің мұнайға қатысты емес тапшылығы, ҚРҰҚ азаймайтын қалдығы және валюталық активі бойынша нысаналы көрсеткіштерді қамтамасыз ету;

жауапкершілік қағидаты – сандық шектеулер мен белгіленген қағидаларды қатаң сақтау.

5.2. Мемлекеттік қаржыны басқару саясатының негізгі тәсілдері

Бюджеттің теңгерімділігін, шынай ЖІӨ-нің одан әрі өсуін және әлеуметтік қорғауды нығайтуды қамтамасыз ету бойынша қойылған міндеттерді ескере отырып, мемлекеттік қаржыны басқару саясаты мынадай тәсілдер негізінде қалыптастырылатын болады:

сақталуына тәуелсіз бағалау жүргізе отырып, мұнай бағасының ауытқуына тәуелсіз, негізделген және икемді фискалдық қағидаларды белгілеу;

бюджеттік параметрлерге сандық шектеулерді қатаң сақтау және фискалдық шектеулер шегінде бюджет шығыстарының көлемін айқындау;

бюджеттік тәуекелдердің алдын алу және олардың теріс салдарын барынша азайту бойынша шаралар қабылдау;

әлеуметтік-экономикалық саясаттың мақсаттарына сәйкес бюджет шығыстарына басымдылық беру;

неғұрлым үлкен әлеуметтік-экономикалық әсерді қамтамасыз ететін бюджет қаражатын тиімді бөлу;

басым әлеуметтік шығыстарды сақтай отырып, тиімсіз субсидиялау бағдарламаларын қысқарту және шығыстарды өнімді инфрақұрылымға, жұмыспен қамтуға және білім беруге салынатын инвестицияларға қайта бағдарлау;

ҚРҰҚ-да қаржы ресурстарын жинақтауды жалғастыру;

салық саясатының күшейіп келе жатқан міндеттемелерге барабар болуы;

жеке сектордың инвестицияларын алмастыру емес, оларды ынталандыру;

өңірлік даму мәселелерін шешуде жергілікті органдардың қаржылық дербестігін кеңейту және жауапкершілігін арттыру;

халықты бюджеттік басқаруға тарта отырып, бюджетті жоспарлау мен атқарудың барлық кезеңдеріндегі ашықтық пен айқындық;

цифрландыру мен автоматтандыру есебінен мониторингті және әкімшілендіруді қамтамасыз ету.

5.3. Мемлекеттік борышты басқару саясаты

Мемлекеттік борышты басқару саясаты валюталық тәуекелдерді азайтуға, бюджетке борыштық жүктеменің өсуін шектеуге, дефолттарға жол бермеуге, сондай-ақ сыртқы қарыз алуды пайдаланудың тиімділігі мен тәртібін арттыруға бағытталатын болады.

Қарыз алу, борыш бойынша тиісті лимиттер белгілеу мәселелерінде орталық мемлекеттік органдар мен ЖАО, ұлттық холдингтерді үйлестіруді қоса алғанда, мемлекеттік және квазимемлекеттік міндеттемелерді басқару саясатын мемлекеттік жоспарлау жөніндегі орталық уәкілетті орган қалыптастыратын болады.

Бюджеттің атқарылуы жөніндегі орталық уәкілетті орган мемлекеттік басқару секторының борышын және мемлекеттің шартты міндеттемелерін реттеу жөніндегі саясаттың орындалуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ мемлекеттік борыштың және мемлекет бақылайтын ұйымдар борышының жай-күйіне мониторинг жүргізеді.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі (бұдан әрі – ҰБ) сыртқы сектор статистикасын қалыптастыру жөніндегі халықаралық әдіснаманы басшылыққа ала

отырып, мемлекет бақылайтын ұйымдардың және жеке сектордың сыртқы борышының жай-күйіне мониторинг жүргізеді, елдің сыртқы борышының жай-күйіне бағалау жүргізетін болады.

Сондай-ақ мемлекеттік борышты басқару жүйесінде ЭСК осы Тұжырымдамада белгіленген борыш бойынша шектеулер мен қағидалардың орындалуын қарайтын болады.

Мемлекеттік борышты басқару саясаты мынадай қаржылық шектеулер мен қағидалар шегінде жүзеге асырылады.

Борыштық орнықтылықты ұстап тұру мақсатында мемлекеттік борыш пен квазимемлекеттік сектордың борышы жиынтығында ЖІӨ-ге қатысты 60 %-дан аспауға тиіс.

Бұл ретте борышты басқару саясаты үкіметтік борышты ЖІӨ-ге қатысты 30 %-дан аспайтын деңгейде ұстап тұруға бағытталады.

Өз кезегінде, үкіметтік борыштың жалпы құрылымындағы Үкіметтің сыртқы борышының үлесі біртіндеп қысқаратын болады.

Қажет болған жағдайда даму бағдарламаларына қаржыландыруды тарту және/немесе шетел қатысатын жобаларды іске асыру мерзімдері, бюджет шығыстарын бойынша шаралар қабылдау бөлігінде түзетулер енгізілетін болады.

Бюджетке борыштық жүктемені шектеу мақсатында үкіметтік борышқа қызмет көрсету жөніндегі шығыстар республикалық бюджет шығыстарының 15 %-ынан аспауға тиіс.

Тұтастай алғанда, мемлекеттік борыш ЖІӨ-ге қатысты 35 %-дан жоғары емес деңгейде қолдау табатын болады.

Мемлекеттік борыш үкіметтік борыш пен борыштық жүктеме көрсетілген деңгейден асып кеткен жағдайда, мемлекеттік және үкіметтік борыштың жай-күйі мен құрылымы егжей-тегжейлі талданады.

Сондай-ақ резиденттердің сыртқы қарыз алуын ынталандырмауға немесе шектеуге бағытталған жанама шаралар (арнайы валюталық режимді енгізу, пруденциялық нормативтермен реттеу және т.с.с) күшейтілуі мүмкін.

Мемлекеттік борышты басқару әдістерін жетілдіру мынадай іс-шараларды да қамтуы мүмкін:

1) Қаржы министрлігі Қазынашылық комитетінің (бұдан әрі –Қазынашылық) шоттарында ірі кассалық артық қаражатты қалыптастыру және қолдау, бұл қолайсыз нарықтық жағдайлар кезеңінде қаржыландыруды тартуда барынша икемділікке қол жеткізуге мүмкіндік береді;

2) квазимемлекеттік сектор борышының деңгейі бойынша жаңа "алдын алу" ковенанттарын белгілеу, олардан асып кеткен кезде мемлекеттік органдар шектеу шараларын қолданатын болады.

Елдің қаржылық орнықтылығын қолдау мақсатында Үкіметтің сыртқы борышын (мемлекет кепілдік берген сыртқы борышты қоса алғанда) және квазимемлекеттік сектордың сыртқы борышын басқару саясаты ҚРҰҚ пайдалану саясатымен байланыстырылуға тиіс.

ҚРҰҚ активтерін үкіметтік борышпен алмастыруды болдырмау үшін Үкіметтің сыртқы борышы (мемлекет кепілдік берген сыртқы борышты ескере отырып) мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің сыртқы борышының көлемі ҚРҰҚ валюталық активтерінің көлемінен аспауға тиіс.

Осылайша елдің таза теріс сыртқы қарызы қолдау табады.

Осыны ескере отырып, квазимемлекеттік сектордың сыртқы борышын лимиттеу де жалғасады. Квазимемлекеттік сектордың қарыз алу жөніндегі жоспарлары арнайы құрылған Үкімет жанындағы Квазимемлекеттік сектордың сыртқы қарызының шекті көлемін айқындау мәселелері жөніндегі комиссиясы арқылы міндетті келісуден өтетін болады.

Халықаралық әдіснамаға және тәжірибеге сәйкес елдің борыштық тұрақтылығы бір немесе бірнеше параметрлердің мәнімен біржақты сипатталмауы мүмкін. Сондықтан уәкілетті мемлекеттік органдар тұрақты негізде борыштық орнықтылыққа, оның ішінде бюджеттік тәуекелдер мен мемлекеттік қаржының орнықтылығы туралы жыл сайынғы талдамалық есепті дайындау шеңберінде кешенді талдау жүргізетін болады.

Борыштық орнықтылықты арттыру үшін борыштық орнықтылықты мониторингтеу мен бағалаудың талдамалық құралдары жетілдіріледі, борыштық орнықтылықтың қазіргі индикаторларына ревизия жүргізіледі және жаңа индикаторлары белгіленеді.

Бюджеттік тәуекелдер мен мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді орнықтылығы туралы талдамалық есепті әзірлеу шеңберінде борыштық орнықтылықты бағалауға және болжауға, сондай-ақ түрлі макро-фискалдық соққылар (ЖІӨ-нің нақты өсуін төмендету, пайыздық мөлшерлеменің өсуі, мемлекеттің шартты міндеттемелерін іске асыру) іске асырылған жағдайда борыш траекториясын бағалауға бағытталған макро-фискалдық стресс-тестілеуді жүргізуге арналған құрал пысықталатын болады.

Жергілікті атқарушы органдардың борыштық тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында жергілікті атқарушы органдар борышының лимиттерін айқындау жөніндегі тәсілдер қайта қаралатын болады. Бұл ретте жергілікті атқарушы органның борышын өтеуге және оған қызмет көрсетуге арнаған шығыстар жергілікті бюджеттің меншікті кірістері мен жалпы сипаттағы трансферттер сомасының он пайызына тең мөлшерден аспауға тиіс.

Мемлекеттік қарыз алу саясаты

Республикалық бюджет тапшылығын қаржыландыру қажеттіліктеріне сәйкес мемлекеттік қарыз алудың ашық және болжамды саясаты жүргізілетін болады.

Мемлекеттік қарыз алу негізінен ішкі нарықта жүзеге асырылады.

Капиталдың сыртқы нарықтарына шыққан жағдайда, бірінші кезекте кірістіліктің қолайлы деңгейі ескеріле отырып, теңгемен қаржыландыру құралдары қаралатын болады.

"Астана" халықаралық қаржы орталығының (бұдан әрі – АХҚО) бағалы қағаздар нарығының артықшылықтарын пайдалану мақсатында 2018 – 2019 жылдардағы еурооблигациялар мен 2020 жылы рубль облигацияларын шығару тәжірибесі бойынша АХҚО биржасында шетелдік валютада мемлекеттік бағалы қағаздар (бұдан әрі – МБК) шығару жөніндегі жұмыс жалғасады.

Халықаралық қаржы ұйымдарынан және шетелдік банктер мен ұйымдардан қарыз алу ұлттық валютадағы қаржы құралдарына және нарықтық конъюнктураға сәйкес келетін қарыз алу шарттарымен ұзақ мерзімді өтімділігі бар құралдарға артықшылық бере отырып жүзеге асырылатын болады.

Бұл ретте "өзін-өзі ақтамайтын" жобаларды іске асыру үшін сыртқы қарыздар мен мемлекеттік кепілдікпен алынатын қарыздардан бас тарту жоспарлануда.

Шет мемлекеттердің үкіметтік ұйымдарынан қарыз алу мемлекеттің мүдделеріне сай келетін қолайлы қаржылық және заңдық шарттарында елдің экономикалық және стратегиялық мүдделерінің сақталуы ескеріле отырып қаралатын болады.

Халықаралық нарық тарапынан кепілдендірілген сұраныс қамтамасыз етілген, сондай-ақ қарыз алудың қолайлы жағдайлары кезінде ұлттық валютадағы не ұлттық валютамен құбылмалылығы ұқсас басқа да валюталардағы еурооблигацияларды шығарудың баламалы нұсқаларын қарау үшін капиталдың сыртқы нарықтарындағы жағдайға тұрақты талдау жүргізілетін болады.

Ішкі нарықта жеткілікті өтімділік және капиталдың сыртқы нарығының қолайлы конъюнктурасы болмаған кезде шетел валютасында деноминацияланған еурооблигацияларды шығарудың түрлі нұсқаларының мүмкіндігін қарау үшін борыштық капиталдың халықаралық нарықтары конъюнктурасының мониторингі тұрақты негізде жүзеге асырылады.

Қарыз алуды мониторингтеуді күшейту үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі мен халықаралық қаржы ұйымдары арасындағы әріптестік туралы негіздемелік келісімдерді іске асыру жөніндегі үйлестіру кеңесінің (бұдан әрі – Үйлестіру кеңесі) құзыреті кеңейтілетін болады.

Үйлестіру кеңесі арқылы үкіметтік қарыздар мен мемлекеттік кепілдікпен берілетін қарыздар есебінен қаржыландыру жоспарланып отырған барлық жобалар, сондай-ақ ХҚҰ-мен әріптестік туралы барлық жаңа халықаралық шарттар мен үкіметтік келісімдер өтетін болады. Бұдан басқа Үйлестіру кеңесінің бір функциясы үкіметтік қарыздар мен мемлекеттік кепілдікпен берілетін қарыздар есебінен жобалардың іске асырылуының тиімділігін бағалау жөніндегі есептерді қарау болады.

Мемлекеттік борыш статистикасын жетілдіру

Мемлекеттік борыштың статистикасын жетілдіру және оны халықаралық әдіснамаға сәйкес келтіру шеңберінде мемлекеттік борыштың құрамында қысқа мерзімді ноталары кредиттік тәуекелге ұшырамайтын және дефолт мүмкіндігін жоққа шығаратын ұлттық валютаның жалғыз эмитенті ретіндегі ҰБ борышы ескерілмейді.

Квазимемлекеттік сектордың міндеттемелерін толық есепке алу үшін бюджеттің атқарылуы жөніндегі уәкілетті орган ұлттық операторлардың, мемлекеттік кәсіпорындар мен коммуналдық меншіктегі кәсіпорындардың ішкі және сыртқы борышына мониторинг жүргізетін болады.

Мемлекеттік бағалы қағаздардың ішкі нарығын дамыту

Борыштық саясат борыштық құралдардың ішкі нарығының дамуына жәрдемдеседі. МБҚ-ның белсенді нарығын дамыту отандық бағалы қағаздар нарығын дамытуға қолайлы ықпал ететін болады. Бұл нарықтағы жеткілікті өтімділікті қолдауға ықпал ететін МБҚ бастапқы және қайталама нарықтарын одан әрі дамытуды білдіреді.

МБҚ-ның ішкі нарығын дамыту мақсатында МБҚ шығару негізінен бағалы қағаздар нарығына қатысушылар үшін қолайлы кірістілік деңгейі мен мерзімдермен ұлттық валютада ішкі нарықта жүзеге асырылатын болады.

Бюджеттің атқарылуы жөніндегі уәкілетті органның МБҚ мен ҰБ ноталарын нарықтық сұраныс пен ұсыныс негізінде бастапқы нарықта тұрақты орналастыра отырып, кірістіліктің нарықтық және әділ қисығын құру бойынша жұмыс жалғасады.

Нарыққа қатысушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында шығару санын қысқарта отырып, МБҚ эмиссиясының көлемін ірілендіру жоспарлануда.

Мемлекеттік борыштың оңтайлы құрылымын қалыптастыру құралы ретінде нарықтық конъюнктура қолайлы болған жағдайда кері сатып алу және МБҚ шығарылымдарын шешуші мерзімдерде үстеме орналастыру практикасы қолданылатын болады.

Бұл МБҚ өтеу кестесін оңтайландыруға, эталондық шығарылымдарды құруға, сондай-ақ мемлекеттік борыштың фрагменттелуін төмендете отырып, айналыста МБҚ шығарылымдарын ірілендіруге мүмкіндік береді.

Нарықта неғұрлым сұранысқа ие, айналыс мерзімі 10 жылға дейінгі МБҚ басым түрде орналастырылатын болады.

Сондай-ақ ұлттық валютадағы МБҚ ұлттық эталондық шығарылымдары құрылады.

МБҚ шығару жөніндегі жоспарлар мен кестелер олардың қатаң сақталуын қамтамасыз ете отырып, алдын ала жарияланады.

МБҚ-ны орналастыруда нарықтық қатысушылардың үлесін арттыру жоспарлануда.

МБҚ өтеу кестесін оңтайландыру және инвесторлар арасында неғұрлым үлкен сұранысқа ие айналыс мерзімі қысқа облигациялар шығаруды қамтамасыз ету мақсатында ішкі қор нарығында МБҚ кері сатып алу тетіктерін әзірлеу бойынша шаралар қабылданатын болады.

МБҚ-ны дамушы елдердің халықаралық индекстеріне қосу бойынша жұмыс жүргізіледі.

Халықаралық депозитарийлер арқылы шетелдік инвесторлардың қазақстандық қор нарығына қол жеткізуі қамтамасыз етілетін болады.

5.4. Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қаражатын қалыптастыру және пайдалану саясаты

ҚРҰҚ негізгі мақсаты болашақ ұрпақ үшін жинақтауларды қалыптастыру және республикалық бюджеттің әлемдік шикізат нарықтарындағы ахуалға тәуелділігін төмендету арқылы қаржы ресурстарын жинақтау болып табылады.

ҚРҰҚ функциялары жинақтау және тұрақтандыру болып табылады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын қалыптастыру

ҚРҰҚ қаражатын жинақтау:

1) корпоративтік табыс салығы, жер қойнауын пайдалануға баламалы салық, пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салық, бонустар, экспортқа рента салығы, үстеме пайда салығы, өнімді бөлу жөніндегі үлес және өнімді бөлу туралы келісімшарт бойынша қызметін жүзеге асыратын жер қойнауын пайдаланушылардың қосымша төлемі жататын мұнай секторы ұйымдарынан түсетін тікелей салықтар (жергілікті бюджеттерге есептелетін салықтарды қоспағанда);

2) мұнай секторы ұйымдары жүзеге асыратын операциялардан түсетін басқа да түсімдер (жергілікті бюджеттерге есептелетін түсімдерді қоспағанда), оның ішінде мұнай келісімшарттары талаптарының бұзылғаны үшін түсетін түсімдер (жергілікті бюджеттерге есептелетін түсімдерді қоспағанда);

3) республикалық меншікті жекешелендіруден түсетін түсімдер;

4) ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің, ұлттық компаниялардың және олардың еншілес, тәуелді және Үкімет айқындайтын тізбе мен тетік бойынша олармен үлестес болып табылатын өзге де заңды тұлғалардың активтерін бәсекелес ортаға беруден түсетін түсімдер;

5) ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелерін сатудан түсетін түсімдер;

6) ҚРҰҚ басқарудан түсетін инвестициялық кірістер;

7) Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де түсімдер мен кірістер есебінен жүзеге асырылады.

ҚРҰҚ ең жоғары мөлшері шектелмейді.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қаражатын пайдалану

Орта және ұзақ мерзімді перспективада ҚРҰҚ пайдалану саясаты мен көлемі ҚРҰҚ валюталық активтерінің қысқаруына жол бермеуге және олардың болашақ ұрпақ үшін жинақталуының қажеттілігіне негізделетін болады.

ҚРҰҚ:

1) ҚРҰҚ-дан республикалық бюджетке жыл сайынғы кепілдендірілген трансферт түрінде;

2) ҚРҰҚ-дан республикалық бюджетке нысаналы трансферт түрінде;

3) ҚРҰҚ басқарумен және жыл сайынғы аудитті жүргізумен байланысты шығыстарды жабуға пайдаланылады.

Тұрақтандыру функциясын іске асыру мақсатында ҰБ қаржы нарығындағы қалыптасқан жағдайға байланысты ҰБ Басқармасы белгілеген тәртіппен ҚРҰҚ активтерін айырбастауды және қайта айырбастауды жүргізеді. Аталған операциялар кепілдендірілген және нысаналы трансферттерді бөлу үшін жүргізіледі және ҰБ-ның интервенцияларына жатпайды. ҚРҰҚ-дан бөлінетін кепілдендірілген және нысаналы трансферттер бюджеттік рәсімдерге сәйкес республикалық бюджет арқылы өтуге тиіс.

Мемлекеттік, квазимемлекеттік және жеке сектор субъектілерінің қазақстандық бағалы қағаздарын алуға, қазақстандық компаниялардың акциялар пакеттерін, қатысу үлестерін сатып алуға, екінші деңгейдегі банктерді қорландыруға, заңды және жеке тұлғаларға кредит беруге, активтерді міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету ретінде пайдалануға тыйым салынады.

Кепілдендірілген трансферт

2023 жылдан бастап кепілдендірілген трансферт мұнайдың есептік бағасымен ("кесімді" баға) болжанатын мұнай секторынан ҚРҰҚ-ға түсімдердің көлемінен аспайтын мөлшерде айқындалатын болады.

Аталған бюджеттік қағида ҚРҰҚ активтерін одан әрі жинақтауға бағытталады және мұнайға қатысты емес тапшылықты азайтуға ықпал етеді.

Нысаналы трансферттер

ҚРҰҚ-дан бөлінетін нысаналы трансферттер тек Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасы бойынша мыналарды:

экономиканың құлдырауы немесе экономиканың өсу қарқынының баяулауы кезеңдерінде дағдарысқа қарсы бағдарламаларды;

балама көздері болмаған кезде ұлттық ауқымдағы әлеуметтік маңызы бар жобаларды, стратегиялық маңызы бар инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру үшін бөлінеді.

Нысаналы трансферттер кепілдендірілген трансферттен тыс бөлінетін болады. Бұл ретте ҚРҰҚ-дан берілетін нысаналы трансферттер есебінен мемлекеттің ағымдағы шығыстарын қаржыландыруға/қоса қаржыландыруға тыйым салынады.

Республикалық бюджетке ҚРҰҚ-дан тартылған нысаналы трансферттің сомасы қаржы жылының қорытындысы бойынша пайдаланылмаған немесе толық пайдаланылмаған жағдайларда пайдаланылмаған сома бюджет қаражатының қалдықтары есебінен келесі қаржы жылында ҚРҰҚ-ға қайтарылуға тиіс.

Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын пайдалану бойынша шектеулер

Жинақтау функциясын орындау үшін ҚРҰҚ-да төмендетілмейтін қалдық белгіленген, сондай-ақ ҚРҰҚ ең жоғары мөлшері шектелмеген.

ЖІӨ-нің болжамды мәнінен төмендетілмейтін қалдық тиісті жылдың соңына 30 %-ды құрайтын болады.

ҚРҰҚ активтерінің орта мерзімді кезеңде одан әрі қысқаруын болдырмау және ұзақ мерзімді перспективада қаражат жинақтауды қайта бастау мақсатында 2030 жылы ҚРҰҚ-ның валюталық активтері болжамдар бойынша 100,0 млрд АҚШ долларын (мұнайдың әлемдік бағасы барреліне 60 АҚШ доллары кезінде) құрайды.

Тұрақтандыру функциясын іске асыру республикалық бюджетке жыл сайынғы кепілдендірілген трансфертті қамтамасыз етуді, сондай-ақ экономикалық құлдырау немесе экономиканың өсу қарқынының төмендеуі кезеңдерінде экономикалық өсуді ынталандыруға және ұлттық ауқымдағы әлеуметтік маңызы бар жобаларды, стратегиялық маңызды инфрақұрылымдық жобаларды іске асыруға бағытталған, дағдарысқа қарсы бағдарламаларды қаржыландыру үшін нысаналы трансферттерді пайдалануды көздейді.

Қазақстандық эмитенттердің ішкі қаржы құралдарына ҚРҰҚ қаражатын инвестициялауды қоса алғанда, ҚРҰҚ қаражатын кез келген өзгеше пайдалануға тыйым салынады.

Көрсетілген мақсатқа қол жеткізу үшін 2030 жылға дейінгі кезеңде мынадай:

- 1) ҚРҰҚ активтерін ұлғайту;
- 2) бюджеттің теңгерімділігін қамтамасыз ету және бюджеттің мұнай кірістеріне тәуелділігін төмендету міндеттерін шешу көзделген.

ҚРҰҚ-дан бөлінген қаражаттың мақсатты, заңды және тиімді пайдаланылуын мониторингтеуді ҚРҰҚ-дан бөлінген қаражаттың жұмсалыуына мониторинг жүргізу жөніндегі комиссия жүзеге асырады.

ҚРҰҚ қаражатын қарқынды жинақтау, сондай-ақ оның активтерін тиімді басқару Қазақстан Республикасының орнықты дамуында шешуші рөл атқарады, мемлекеттік сектордың қарыз алуын дұрыс жоспарлауды және фискалдық орнықтылықты қолдау бойынша шаралар қабылдауды талап етеді.

Осылайша қарыз алудың барабар деңгейін айқындау ҚРҰҚ жинақталған активтерін ескере отырып, сараланған тәсілді талап етеді.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының активтерін басқару

ҚРҰҚ активтерін сенімгерлік басқаруды ҰБ, оның қызметін жалпы үйлестіруді – Ұлттық қорды басқару жөніндегі кеңес туралы ережеге сәйкес Ұлттық қорды басқару жөніндегі кеңес жүзеге асырады.

Жеке құжат – Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілетін, ҰҚ активтерін басқару бөлігінде қолданыстағы ҚРҰҚ тұжырымдамасының барлық ережелері, сондай-ақ ҰҚ басқару жөніндегі кеңестің функциялары көрсетілетін, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының активтерін басқару тұжырымдамасын әзірлеу ұсынылады.

5.5. Салық-бюджет саясатын жетілдіру

5.5.1 Бюджеттік қағидалар жиынтығын айқындау

Мемлекеттік қаржының орнықтылығын арттыру және фискалдық саясаттың құбылмалылығын төмендету бюджеттік қағидалар жүйесін айқындау және бюджеттік қағидалар шеңберінде бюджет саясатын қалыптастыру мен іске асыру арқылы қамтамасыз ететін болады.

Негізгілері ретінде екі бюджеттік қағида пайдаланылатын болады.

Біріншісі ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферттің мөлшерін шектейтін қағида болады.

Бюджеттік қағидаға сәйкес ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферт мұнайдың бағасымен болжанатын ("кесімді баға") мұнай секторы ұйымдарынан ҚРҰҚ-ға түсетін түсімдер көлемінен аспауға тиіс.

Мұнайдың "кесімді" бағасы ҰБ-мен келісу бойынша Ұлттық экономика министрінің бұйрығымен бекітілетін Қағидаларға сәйкес және ЭСК-ның қатысуымен айқындалатын болады.

ҚРҰҚ-ның жинақтау функциясын күшейту үшін "кесімді" баға өндірудің пандемияға дейінгі ең жоғары деңгейінен (90,5 млн.тонна) асатын мұнай өндіру көлемінің өсуіне түзетілетін болады. Көрсетілген өндіру деңгейінен асқан кезде кесімді баға төмендеу жағына қарай түзетілетін болады.

Мұнайға кесімді бағаны айқындау кезінде консервативтіліктің жеткілікті деңгейі ҚРҰҚ қаражатының сақталуын және жинақталуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл мұнай қорлары таусылғаннан кейін экономиканың тұрақты өсуін қолдауға мүмкіндік береді.

2024 жылдан бастап республикалық бюджетке ҚРҰҚ-дан берілетін кепілдендірілген трансферт мөлшері Ұлттық экономика министрінің бұйрығына сәйкес айқындалған кесімді бағаның траекториясы бойынша 2 трлн теңгеден аспайтын деңгейде жоспарлануда.

Қағида мұнайға қатысты емес тапшылықты төмендету және төмендетілмейтін қалдықты (ЖІӨ-ге қатысты 30%) ескере отырып ҚРҰҚ активтерінің қысқаруына жол бермеу жөніндегі міндеттерді орындауға ықпал ететін болады.

Маңыздылығы бойынша екінші қағида республикалық бюджеттің жоспарланатын шығыстарының өсу қарқынын шектеу қағидасы болады.

Республикалық бюджеттің жоспарланатын шығыстарының өсу қарқынына инфляция бойынша мақсатқа ұлғайтылған өткен 10 жылда ЖІӨ-нің орташа нақты өсімінен аспайтын деңгейде тікелей шектеу белгілейтін бюджеттік қағиданы енгізу болжанып отыр.

Осылайша, мемлекеттік шығыстар көлемі нақты ЖІӨ-нің және инфляцияның өсу қарқынынан аспайтын болады және экономикалық өсу кезінде шектеледі.

Шығыстар туралы қағида оқшау түрде болмай, бюджеттік қағидалардың басқа түрлерімен келісімділікті қамтамасыз етеді. Сондықтан жоспарланған шығыстардың

өсу қарқыны бюджеттің мұнайға қатысты емес кірістерімен және "кесімді" баға кезінде болжанатын кепілдендірілген трансфертпен, нысаналы трансфертпен, сондай-ақ белгіленген шектеулерді ескере отырып жоспарланатын тапшылықпен шектелетін болады.

2022 жылдан бастап контрциклдік қағиданың екеуі де Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде бекітіледі және 2023 жылға және одан кейінгі жылдарға арналған республикалық бюджетті қалыптастыру кезінде пайдаланылатын болады.

Бюджет пен ҚРҰҚ теңгерімділігін қамтамасыз ету, республикалық бюджеттің мұнай кірістеріне тәуелділігін төмендету мақсатында салық-бюджет саясаты бірінші кезекте ЖІӨ-ге қатысты мұнайға қатысты емес тапшылықты біртіндеп төмендету негізге алына отырып қалыптастырылуға тиіс.

Мұнайға қатысты емес тапшылықты азайту қағидасы бюджет саясатының ұзақ мерзімді "зәкірі" болып табылады, бұл бюджеттің сыртқы факторларға орнықтылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Осыны ескере отырып, мұнайға қатысты емес тапшылық деңгейі 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 5,0 %-дан жоғары емес деңгейге дейін төмендетілетін болады.

	2022 жыл	2023 жыл	2024 жыл	2025 жыл	2026 жыл	2027 жыл	2028 жыл	2029 жыл	2030 жыл
Мұнайға қатысты емес тапшылық, ЖІӨ-ге қатысты %	8,1	7,3	6,7	6,0	<5,9	<5,9	<5,5	<5,5	5,0

Мұнайға қатысты емес тапшылық бойынша нысаналы мәндерге қол жеткізу бюджет тапшылығын, ҚРҰҚ берілетін трансферттерді басқару, шығыстардың шекті мәндерін белгілеу, сондай-ақ мұнайға қатысты емес кірістердің өсуін ынталандыру есебінен қамтамасыз етілетін болады.

Бюджет саясатының екінші ұзақ мерзімді "зәкірі" мемлекеттің таза активтерінің қысқаруына жол бермеуге бағытталған қағида болады (үкіметтің сыртқы борышының, кепілдендірілген борыштың және квазимемлекеттік сектордың сыртқы борышының Ұлттық қордың валюталық активтеріне қатысы).

Бюджеттік қағидалар жүйесіне қойылатын маңызды талап қағидалардың әртүрлі элементтерінің өзара келісімділігі болып табылады, бұл жағдайда қағидалардың біреуін сақтау басқа қағидалардың орындалуына жәрдемдесетін болады.

Сондықтан негізгі екі қағидаға және екі ұзақ мерзімді "зәкірге" қосымша қосалқы бюджеттік қағидалар жиынтығы қолданылады.

Бюджеттік қағидалар жүйесінің ажырамас бөлігі борыш туралы қағида болады.

Борышты басқару саясаты 2030 жылға дейінгі кезеңде үкіметтік борышты ЖІӨ-ге қатысты 30 %-дан аспайтын деңгейде және мемлекеттік борышты 35 %-дан аспайтын деңгейде ұстап тұруға бағытталатын болады.

Үкіметтің борышын өтеу және оған қызмет көрсету жөніндегі шығыстар республикалық бюджет шығыстарының 15 %-ынан (борыштық жүктеме деңгейі) аспауға тиіс.

Үкіметтің борышын белгіленген шектерде ұстап тұру үшін 2030 жылы бюджет тапшылығының деңгейін ЖІӨ-ге қатысты 2,0 %-ға дейін жоспарлы төмендету жоспарлануда

Шикі мұнайға бағаның өсуі, шикі мұнайға салынатын экспорт көлемін сақтау немесе оны ұлғайту және тиісінше, шикі мұнайға әкету кезіндегі кедендік баждың бюджетке түсімін ұлғайту кезінде тапшылық қысқаратын болады. Шикі мұнай бағасы төмендеген кезде тапшылық экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін параметрлер шегінде ұлғаюы мүмкін.

Өзгермелі экономикалық жағдайларға бейімделген және экономикадағы соққылық өзгерістерге әрекет ете алатын бюджеттік қағидалар ең тиімді деп танылды.

Экономикалық өрлеу кезеңінде бюджеттік қағидалардың нысаналы бағдарларына қол жеткізу бағытына назар аударылатын болады, ал экономиканың құлдырау кезеңінде тиісті түзету мүмкіндіктері шектеулі болуы мүмкін.

Дағдарыс жағдайларында (энергия жеткізгіштерге әлемдік бағалардың құлдырауы, пандемия және басқалармен бірге экономикалық өсу қарқынының күрт төмендеуі) нысаналы бағдарлардың баяулау кезеңінде экономикалық дамуды ынталандыру үшін бюджет қаражатын пайдалану әлеуетін шектемеуі үшін екі жыл ішінде көрсеткіштерді міндетті түрде қалпына келтіру тетігімен бюджеттік қағидаларды уақытша жұмсарту/уақытша ауытқу тетігі көзделетін болады.

Қағидаларды уақытша түзетудің болжамды траекториясы әзірленуге тиіс.

Сондай-ақ бастапқы траекторияға оралудың қатаң тетігін әзірлеу ұсынылады.

Бюджеттік қағидалар жұмысының тиімділігі жүргізілетін бюджет саясатының сенімділігі мен инвесторлардың сенімін арттыратын берік институционалдық тетіктермен де нығайтылады.

Бюджеттік қағидалар жұмысының тиімділігін қамтамасыз ету және фискалдық тәртіпті күшейту үшін ЭСК тартылатын болады.

ЭСК қағидалардың орындалуына мониторингті және бақылауды жүзеге асыратын болады. Кеңес қызметі жалпы бюджеттік қағидалар жүйесінің қатаңдығы мен ашықтығын арттыруға көмектеседі.

Халықаралық практикада бюджеттік қағидалар заңнамалық құжаттарда бекітілген жағдайлар аз емес. Мысалы, құрылымдық теңгерімнің нысаналы көрсеткіштері Германия, Испания, Швейцария және Латвия конституцияларында бекітілген.

Бюджеттік қағида ұғымы, қағидалардан ерекшеліктер, бюджеттік қағидалар жүйесін айқындау мәселесі, қағидаларды түзету, олардан ауытқу ұғымдары Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде бекітілетін болады.

5.5.2 Бюджеттің кіріс бөлігін нығайту (салық саясаты)

Кіріске салық салуды жетілдіру

Корпоративтік табыс салығына салық салуды қайта қарау

Қазіргі кезде Қазақстанда КТС мөлшерлемесі экономиканың барлық секторлары үшін 20 %-ды құрайды. ЭЫДҰ елдерінде КТС мөлшерлемелері 20 %-дан 40%-ға дейін құрайды: АҚШ – 40 %-ға дейін, Франция – 38 %, Жапония – 33 %, Германия – 30 %, Норвегия – 27 %, Канада – 26 %, Финляндия – 20 %.

Бұл ретте, соңғы жылдары тиімді мөлшерлеме 2,9 %-дан 3,8 %-ға дейін болуда. Өртүрлі жеңілдіктердің болуы тиімді мөлшерлеменің төмен болуының бірден бір себебі болып табылады. Жалпы алғанда, бұл жеңілдіктер әлемдік тәжірибеге сәйкес келеді және Қазақстанның инвестициялық тартымдылығына бағытталған. Бұл ретте әлемдік тәжірибе жеңілдіктер жоғары базалық мөлшерлемелер аясында берілетінін көрсетеді.

Сондай-ақ, көптеген елдерде табыс салығының мөлшерлемелері салаға байланысты өзгеріп отырады немесе белгілі бір салалардағы компаниялардың кірістеріне қосымша салықтар салынады.

Осыған байланысты КТС мөлшерлемесін қайта қарау мәселесі зерделеніп, қаралатын болады.

Трансферттік баға белгілеуді жетілдіру

Трансферттік баға белгілеуді және капиталды елден шығаруды бақылау шараларын күшейту мақсатында трансферттік баға белгілеу туралы заңнаманы жетілдіру ұсынылады.

Сараптамалық бағалаулар бойынша ел ЖІӨ-сінің үштен бір бөлігіне жуығы көлеңкеде тұр, бұл – бюджет кірістерін арттыру үшін үлкен әлеует.

Осыған байланысты:

трансферттік баға белгілеу нормаларын ЭЫДҰ талаптарына сәйкестендіру;

елден капиталды шығаруға қарсы іс-қимыл жасау және халықаралық іскерлік операцияларда және халықаралық іскерлік операциялармен байланысты мәмілелерде мемлекеттік кіріс шығындарын болдырмау мақсатында Қазақстан Республикасының тауар биржаларында жасалған мәмілелерді трансферттік бақылаудан босатуды алып тастау;

БРИКС елдерінің үлгісі бойынша халықаралық іскерлік операцияларда тараптардың ашықтығының болмауы жөніндегі проблеманы шешу үшін трансферттік заңнама бойынша бақылауды күшейту мақсатында өзара байланысты тараптарды айқындауды кеңейту;

ЭЫДҰ елдерінің практикасы бойынша бағалар мен рентабельділіктің (маржиналдылықтың) нарықтық диапазонын айқындау кезінде процентильтерді қолдану;

ЭЫДҰ елдерінің практикасы бойынша нарықтық бағаны айқындау әдістерінің иерархиясын алып тастау бойынша шаралар қабылданатын болады.

Дивидендтерге салық салуды жетілдіру

Дивидендтер бойынша жеңілдік кезінде инвестицияларды тартуды ынталандыру үшін енгізілді.

Алайда, бұл шара айқын тиімділікті көрсетпей отыр. Осыған байланысты дивидендтерді салық салудан босату бойынша жеңілдіктерді алып тастау және 5 % мөлшерінде салық мөлшерлемесін белгілеу ұсынылады.

Капиталдың елден шығарылуына бақылауды күшейту

Капиталдың елден шығарылуына бақылауды күшейту мақсатында оффшорлық юрисдикцияларға әрбір транзакция үшін сомадан тіркелген төлем белгілеу ұсынылады.

Бұл қаражатты оффшорға аударатын салық төлеушілерге бақылау мен мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

Жанама салық салуды жетілдіру

Қосылған құн салығын (бұдан әрі – ҚҚС) салу тәсілдерін қайта қарау мүмкіндігін қарау.

Бүгінде Қазақстанда әлемдегі ең төменгі ҚҚС мөлшерлемелерінің бірі – 12 %, ал Ресейде, Беларусьда, Арменияда – 20 %, Өзбекстанда – 15 %, ЭЫДҰ елдерінде – 27 %-ға дейін жетеді.

Негізгі экономикалық әріптестермен салыстырғанда ҚҚС-тың төмен мөлшерлемесі осы елдерден Қазақстанға тауарлардың экспортын тиімді етеді. Бұл отандық бизнестің бәсекеге қабілеттілігіне теріс әсер етеді.

Осыған байланысты әлеуметтік маңызы бар тауарлар бойынша мөлшерлемені саралай отырып, ҚҚС мөлшерлемесін қайта қарау мәселесі зерделеніп, қаралатын болады.

Акциз саясатын жетілдіру

2025 жылғы 1 қаңтардан бастап ЕАЭО мұнай және мұнай өнімдерінің бірыңғай нарығының жұмыс істеуі жоспарланып отыр ("Еуразиялық экономикалық одақтың мұнай және мұнай өнімдерінің ортақ нарықтарын қалыптастыру туралы" Жоғары Еуразиялық экономикалық кеңестің 2018 жылғы 6 желтоқсандағы № 23 шешімі).

Осыған байланысты мұнай өнімдеріне акциздер мөлшерлемелерін жақындастыруды оларды 2025 жылға дейін кезең-кезеңімен ұлғайту жолымен жүзеге асыру қажет.

Бұл көрші елдерге мұнай өнімдерінің кетуін барынша азайтуға мүмкіндік береді.

Тау-кен-металлургия кешеніне (бұдан әрі – ТМК) салық жүктемесін қайта қарау

ТМК салық жүктемесі 8-9 %-дан аспайды, мұны экономиканың шикізаттық емес секторымен салыстыруға болады.

Бұл ретте жер қойнауын пайдаланушыларға салық салудың әлемдік практикасында экономиканың шикізат секторына салынатын салық жүктемесі, әдетте, шикізаттық емес сектордың салық жүктемесінен асуға тиіс, өйткені жер қойнауын пайдаланушылар елдің стратегиялық қорларын пайдаланады.

Осыған байланысты жоғары бағалар кезінде бюджетке кіріс алудың жаңа тетігін белгілеу ұсынылады.

Тетік әлемдік нарық конъюнктурасына байланысты болады.

Салықтық жеңілдіктерді оңтайландыру және тиімділігін арттыру

Отандық салықтық заңнамада жеңілдіктер болып табылатын преференциялар, кейінге қалдырулар, шегерімдер, салықтар мен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеу тәсілдері өзгерістерінің ауқымы кең .

Салықтық жеңілдіктер мен преференцияларды талдау тұрақты негізде жүргізіледі.

Салықтық жеңілдіктерді талдау бойынша жұмыс бюджеттің кіріс бөлігін орындау мен экономиканың сапалы өсуін ынталандыру арасындағы теңгерімнің сақталуын ескере отырып жалғасатын болады, ал тиімсіз салықтық жеңілдіктер алып тастауға ұсынылатын болады.

Цифрлық майнингке салық салу

Қазақстанда цифрлық майнингті мемлекеттік реттеу және криптовалюталарды өндіру саласын заңнамалық деңгейде ынталандыру үшін 2022 жылдан бастап цифрлық майнинг үшін төлем енгізілді.

Майнинг кезінде тұтынылған электр энергиясының 1 квт/сағ үшін төлем мөлшерлемесі 1 теңге.

Криптовалюталарды өндіруден қаржылық қайтарымды күшейту мақсатында майнингке төлем мөлшерлемесін ұлғайту ұсынылады.

Бұл шара майнингтен бюджетке ақшалай қаражат түсімін ұлғайтуға мүмкіндік береді, сондай-ақ майнингтік фермалардың электр энергиясын бақылаусыз тұтынуын қысқартады.

Салықтық және кедендік әкімшілендірудің тиімділігін арттыру

Республикалық бюджеттің кіріс бөлігін, оның ішінде салық салуды реттеу, салықтық және кедендік әкімшілендіруді жақсарту, сондай-ақ заңсыз кәсіпкерлік қызметті бақылауды күшейту бойынша пәрменді шаралар қабылдау арқылы арттыру мақсатында мемлекеттік кірістер органдарының жұмысы "Электрондық шот-фактуралар" АЖ (бұдан әрі – "ЭШФ" АЖ); "Виртуалды қойма", "Таңбалау", "Тәуекелдерді басқару жүйесі" модулі, онлайн-БКМ қолдану бастамаларын іске асыру жолымен қашықтықтан әкімшілендіруге қайта бағдарланған.

Олар құжаттық және физикалық бақылауды қамтамасыз ететін ақпараттық жүйелер кешені болып табылады және салықтық және кедендік әкімшілендіруді цифрландыруға бағытталған.

Салықтық және кедендік әкімшілендіруді цифрландыру шеңберіндегі барлық іс-шаралар мен жобалар мемлекеттік реттеудің, сондай-ақ республикалық бюджеттің кіріс бөлігінің тиімділігі мен ашықтығын арттырады.

5.5.3. Бюджет шығыстарының тиімділігі мен экономикалық қайтарымдылығын арттыру

Бюджет қаражаты басым түрде неғұрлым басым бағыттарға, сондай-ақ қосымша жұмыс орындары, бюджет кірістері, жеке инвестициялар түрінде экономикаға барынша қайтарымды шығыстарға бөлінеді. Экономикалық қайтарымдылықты мұндай бағалау жоспарлау сатысында жүргізілетін болады.

Бюджет қаражатын пайдалануда мемлекеттік қаражаттың үнемделуі мен жұмсалған мемлекеттік қаражаттың тиімділігі, жұмсалған әрбір теңгенің қайтарымдылығы бірінші кезекте болады.

Бюджеттің тиімді күрделі шығыстары ұзақ мерзімді экономикалық өсудің негізін қалыптастырудың пәрменді құралы бола алады.

Мемлекеттік шығыстардың тиімділігін арттыру мынадай міндеттерді шешу арқылы іске асырылатын болады.

Бюджет процесіне жаңа Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің элементтері (ұлттық жобалар және мемлекеттік органдардың даму жоспарлары) интеграцияланады.

Ұлттық жобаларды іске асыруға арналған шығыстар Ұлттық жобаларды әзірлеу жөніндегі әдістемеге сәйкес бюджет жобасына енгізіледі.

Құрылысқа бөлінетін қаражаттың ұтымдылығын арттыру мақсатында үлгілік жобаларды міндетті пайдаланудың құқықтық тетігі бекітіледі.

Сондай-ақ бюджеттік секторда қайта қолдану үшін жеке бизнестің неғұрлым табысты жобалары түсетін құрылыс жобаларының банкі құрылатын болады.

МЖӘ жобалары бойынша міндеттемелер қабылдауға арналған жергілікті бюджеттер шығыстарының шекті мөлшерін белгілеу жолымен МЖӘ тетігін пайдалана отырып іске асыру үшін ұсынылатын жобаларға қойылатын талаптар күшейтіледі.

Бюджетке ағымдағы, бір мезеттік жүктемені төмендету мақсатында тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді алудың сервистік моделін қолдану аясын кеңейту мүмкіндігін қарастыру жоспарлануда (қазіргі уақытта – ақпараттандыру саласында қолданылады).

Бөлінген бюджет қаражатын игеру практикасынан кету біртіндеп жүзеге асырылатын болады.

ЭЫДҰ-ның көптеген елдері бір жыл ішінде бюджет қаражатын "игеруден/игермеуден" кетті. Қаражатты пайдалану тиімділігін ынталандыру және министрліктердің операциялық қызметі үшін пайдаланылмаған қаражатты ауыстыру практикасы қолданылуда.

Бұл жыл соңында асығыс және әрқашан тиімді бола бермейтін шығыстарды болдырмауға мүмкіндік береді, бюджет ресурстарын үнемді және тиімді пайдалануды

қамтамасыз етеді және жобаның жылдық құнын емес, жалпы құнын басқаруға мүмкіндік береді.

Бюджеттік жоспарлаудың тиімділігін арттыру жөніндегі міндет бюджетті жоспарлау кезінде пайдаланылатын әдістер мен құралдарды жетілдіруді талап етеді.

Осыған байланысты бюджетті жоспарлаудың блоктық тетігінің элементтерін енгізу жөніндегі тәсілдерді пысықтау жоспарлануда.

Бюджетті жоспарлаудың блоктық тетігі мемлекеттік органдарға тұрақты орта мерзімді лимиттер шегінде өз бюджетін дербес жоспарлауға мүмкіндік береді.

Бюджеттік бағдарламаларды іске асырудың икемділігін арттыру, оның ішінде оларды стратегиялық мақсаттар айналасында одан әрі ірілендіру жолымен арттыру жөнінде шаралар қабылданатын болады. Бюджеттік ресурстардың әкімшілеріне орта мерзімді басымдықтарды іске асыру үшін қаражатты пайдалануда икемділік беріледі.

Жергілікті өзін-өзі басқаруды одан әрі дамыту мақсатында жергілікті өзін-өзі басқару бюджеттері үшін бюджеттік рәсімдерді оңайлату және аудандық маңызы бар қалалар, ауылдар мен ауылдық округтер әкімдері аппараттарының бюджет процесіндегі дербестігін кеңейту жоспарлануда.

Сонымен қатар бюджет қаражатын жоспарлау мен пайдаланудың тиімділігін арттыру мақсатында бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің жауапкершілігін арттыру жоспарлануда.

Бюджет шығыстарының тиімділігін арттыруға бағытталған және оларға әлеуметтік-экономикалық саясаттың мақсаттарына сәйкес басымдық беруді қамтамасыз ететін құралдардың бірі ретінде мемлекеттік қаражатты басқару жүйесіне бюджет шығыстарына шолуларды енгізу қажет.

Мемлекеттік органдардың бюджет шығыстарына тұрақты шолулар жүргізуін практикаға енгізу экономиканың әлеуетін айқындау үшін тиімсіз шығыстарды анықтауға және мемлекеттік саясаттың басымдықтары арасында бюджет қаражатын қайта бөлуге мүмкіндік береді.

Бюджет шығыстарына шолулар жүргізу деңгейлес шолулар қолданыла отырып, әрбір бес жыл сайын барлық бюджет шығыстарын қамтумен, ауқымды ортаға арналған есеп түрінде бюджет шығыстарын шолулар нәтижелерін жариялау міндеттілігімен (таратылуы шектелген мәліметтерді қоспағанда) жүзеге асырылатын болады.

Республикалық бюджет комиссиясының қорытындысын алу үшін мемлекеттік шығыстарды ұлғайтуды көздейтін нормативтік құқықтық актілердің жобалары қосымша шығыстарды қаржыландыру көзі көрсетіле отырып енгізіледі.

Бюджет шығыстарының есептілігін және бақылауда болуын қамтамасыз ету

Бюджет шығыстарының тиімділігін арттырудың қажетті шарты бюджет шығыстарының есептілігін және бақылауда болуын қамтамасыз ету болып табылады.

Осыған байланысты қаражатты игеруден/игермеуден нәтижелерге қол жеткізуге көшу шеңберінде бағалау нәтижелерінің пайдалылығы мен қолданылуына баса назар аударатырып, бағалау және мониторинг түрлерін жүйелеу талап етіледі.

Бұдан басқа:

Халықаралық валюта қорының нұсқаулығына сәйкес мемлекеттік қаржы статистикасы бойынша ақпаратты қалыптастыру әдіснамасының толық қолданылуын қамтамасыз ету;

мемлекеттік сектор ұйымдарына арналған бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есептілік қағидалары мен рәсімдерін жетілдіру;

ішкі қаржылық бақылау және ішкі қаржылық аудит жүйесін дамыту;

ішкі мемлекеттік қаржылық бақылауды ұйымдастыруды жетілдіру;

бюджет процесінің ашықтығын қамтамасыз ету және оған азаматтық қоғам институттарын тарту қажет.

Сондықтан мемлекеттік басқару секторы операцияларының сыныптамасын мемлекеттік қаржы статистикасы және ұлттық шоттар жүйесі жөніндегі халықаралық стандарттардың талаптарымен одан әрі үйлестіру, сондай-ақ бюджеттік (бухгалтерлік) есепке алуды жүргізу, бюджеттік (бухгалтерлік) және өзге де қаржылық есептілікті жасау үшін сыныптаудың осындай түрін қолдануға қойылатын бірыңғай талаптарды белгілеу қажет.

Белгіленген өлшемшарттарға сәйкес мемлекеттік басқару секторын қамтуды, оның ішінде ақпараттық базаны қалыптастыра отырып және мемлекеттік басқару секторына енгізуге жататын заңды тұлғаларды іріктей отырып қамтуды біртіндеп кеңейту қажет.

Бұл ретте мемлекеттік басқару секторын толық қамтуды қамтамасыз ету маңызды. Мемлекеттік басқарудың әрбір деңгейіне қатысты қалыптастырылатын статистика осы секторды құрайтын барлық бірліктерді қамтуға тиіс.

Бюджет кодексінің негізгі ұғымдарын қайта қарай отырып, есептеу әдісімен бюджеттік жоспарлауды біртіндеп енгізу ұсынылады.

Озық шетелдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, республикалық және жергілікті деңгейдегі мемлекеттік және квазимемлекеттік секторларды, сондай-ақ Ұлттық қор мен бюджеттен тыс қорларды қамтитын мемлекеттің шоғырландырылған қаржылық есептілігін жасауға кезең-кезеңмен көшу қажет болып табылады.

Дәл осындай қаржылық есептілік елдің қаржылық жағдайының тұтас көрінісін қамтамасыз етеді.

Осыған байланысты халықаралық стандарттарға сәйкес жасалған елдің шоғырландырылған қаржылық есептілігіне кезең-кезеңмен көшу жөніндегі шаралар іске асырылатын болады.

2022 жылы "Мемлекеттік мекемелердегі бухгалтерлік есепке алудың бірыңғай ақпараттық жүйесі" (бұдан әрі – "БЕ БАЖ") пилоттық жобасы аяқталатын болады, оның мақсаты бюджетті атқару жөніндегі уәкілетті органның бірыңғай электрондық

платформасында бұлтты бухгалтерияны енгізу туралы мәселені пысықтау болып табылады.

Пилоттық жобаның сценарийі бойынша ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган "БЕ БАЖ"-да мемлекеттік органдардың бухгалтерлік есепке алуына күнделікті электрондық мониторинг жүргізетін болады (шоғырландырылған қаржылық есептілік аудиті жүргізілетін объектілерде), онда аудитордың қолжетімділігі мен кабинеті көзделеді.

Бұл онлайн режимде бюджеттік мониторинг жүргізу арқылы мемлекеттік шығыстардың тиімділігін бақылауды күшейтуге мүмкіндік береді.

Шоғырландырылған есептілікті кеңейту

Бухгалтерлік есептіліктің шоғырландыру периметрін және шоғырландырылатын көрсеткіштерінің объектілерін кеңейту, сондай-ақ сегменттер бойынша есептілікті қалыптастыру шоғырландырылған бухгалтерлік есептіліктің толықтығы мен анықтығын, қаржылық талдаудың, мониторингтің және мемлекеттік қаржыны басқарудың сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Сондықтан бірінші кезектегі міндет бюджеттен тыс қорлардың барлық түсімдері мен шығыстарын республикалық бюджет арқылы қайта бағыттау жолымен бюджеттен тыс қорлардың қаржысын шоғырландыру болып табылады.

Кеңейтілген бюджетті енгізу үшін Бюджет кодексында берілген шоғырландырылған бюджет анықтамасына Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры (бұдан әрі – МӘСҚ) мен Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорының (бұдан әрі – ӘМСҚ) қаржысын қоса отырып, оның анықтамасы кеңейтілетін болады.

Бұдан басқа, МӘСҚ және ӘМСҚ түсімдері мен шығыстарының болжамы үш жылдық кезеңге арналған республикалық бюджет туралы заң жобасына жеке қосымшада көрсетіледі. Бюджеттен тыс қорлардың нақты түсімдері мен шығыстары туралы ақпарат Үкіметтің республикалық бюджеттің атқарылуы туралы жылдық есебінде көрсетілетін болады.

Бұл бюджеттен тыс қорлар шығыстарының ашықтығын арттырады.

Қазынашылықтың мәртебесін күшейту

Халықаралық практикаға сәйкес, сондай-ақ пандемия кезеңі көрсеткендей, бюджетті атқару сатысында Қазынашылық жүйесінің өміршеңдігі мен маңызы айтарлықтай.

Қазынашылық республикалық бюджеттің атқарылуын және жергілікті бюджетке есеп айырысу-кассалық қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін орган болып табылады, яғни бюджеттің атқарылуына қызмет көрсету бюджеттің барлық 4 деңгейінде жүзеге асырылады. Бұл ретте төлем операциялары Қазынашылықтың интеграцияланған ақпараттық жүйесінде жүзеге асырылады.

Қазынашылық қызметі бюджеттің сапалы атқарылуын қамтамасыз етуге, бюджеттің барлық деңгейлері бойынша кассалық негізде бюджеттің кірістері мен

шығыстары туралы анық бюджеттік есептілікті қалыптастыруға, сондай-ақ есептеу әдісі бойынша шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасауға бағытталған.

Мемлекеттік бюджеттің қолма-қол ақшасын сауатты басқару үшін 1996 жылғы маусымда ҰБ-да Бірыңғай қазынашылық шоты (бұдан әрі – БҚШ) ашылды, онда республикалық және жергілікті бюджеттердің ақшалай қаражаты жинақталады, БҚШ бойынша төлемдер жүргізу рәсімдері әзірленді, бағдарламалық қамтылым жасалды. БҚШ бойынша күн сайын алынған ақпарат өңделеді және ҚР басшылығы мен Үкіметіне беріледі. Осылайша, күн сайын бюджеттің жай-күйі: кірістер, шығыстар, облыстар мен жалпы республика бойынша ақша қаражатының қалдығы қадағаланады.

Бұдан басқа, Қазынашылықта ҚР Үкіметінің кепілдігімен тартылған мемлекеттік сыртқы қарыздарды, мемлекеттік емес қарыздарды есепке алу бойынша шоттар ашылды.

2020 жылғы 1 шілдеден бастап Жәбірленушілерге өтемақы қоры (бұдан әрі – Қор) бойынша қолма-қол ақшаны бақылау шоты (бұдан әрі – ҚБШ) ашылды, ол Қорға жіберілетін ақша түсімдерін есепке жатқызуға және Қор туралы ҚР заңнамасында көзделген өтемақы төлемін жүргізуге арналған. Бұл ретте төлемдер қылмыстық қудалау функцияларын жүзеге асыратын мемлекеттік органдар ұсынатын, алушылардың орталықтандырылған тізілімінің деректері бойынша Қордың ҚБШ-ға арналған қаражаты болған кезде тізілім негізінде жүргізіледі.

Қазынашылықтың маңызды рөлін ескере отырып, Қазынашылық қызметкерлерінің мәртебесі мен әлеуетін арттыру мақсатында Қазынашылықтың мәртебесін Бюджет кодексінде жеке тараумен заңнамалық деңгейде бекіту және бюджет заңнамасында жеке бөлімдермен бюджеттің қазынашылық атқарылу нормалары регламенттелген Ресей мен Украинаның халықаралық тәжірибесіне ұқсас "бюджеттің қазынашылық атқарылуы" деген жаңа ұғымды енгізу қажет.

Қазынашылық жүйесін дамыту, оны одан әрі жетілдіру қазынашылық органдарының, сол сияқты мемлекеттік органдардың, бюджет процесіне қатысушылардың қаржылық тәртіп үшін тиісті жауапкершілігін бекіте отырып, функционалдық ретінде бюджет процестерін нақты айқындауды және олардың шоғырландырылуын болжайды.

Мемлекеттік инвестициялық саясатты, оның ішінде мемлекеттік-жекешелік әріптестік міндеттемелерін басқару

Мемлекеттің шартты міндеттемелерін, оның ішінде МЖӘ жобалары бойынша міндеттемелерін мониторингтеу бөлігінде жобалардың қаржылық-экономикалық негіздемесіне бақылауды күшейту қажет, ол жобалардың рентабельділігін, өзін-өзі ақтау мерзімін және мемлекет шығыстарының барынша әлеуетті көлемін егжей-тегжейлі бағалауды қамтуға тиіс.

МЖӘ жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелердің, оның ішінде ҚР Үкіметінің және жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік концессиялық міндеттемелерінің лимиттерін айқындау әдістемесі жаңартылатын болады.

Өтеу көзін міндетті түрде көрсете отырып, есептеу кезінде өтеу үшін ұсынылатын инвестор шығындарының түрлерін нақтылау жөніндегі талаптарды заңнама деңгейінде регламенттеу жоспарлануда.

Мемлекеттік мүлікті басқару тиімділігі

Квазимемлекеттік сектордың ақпараттық жабықтығы сақталуда. Ашық қолжетімділікте компаниялардың құрылымы, мемлекет қатысатын заңды тұлғалардың қаржылық қызметінің нәтижелері, төленетін дивидендтері және қызметінің басқа да аспектілері туралы деректер жоқ.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің саны көп екенін ескере отырып, пайдаланушылар үшін квазимемлекеттік сектор туралы барлық қажетті ақпараты бар ашық, қолжетімді және бірыңғай ресурстың болуын қамтамасыз ету қажет.

Сонымен бір мезгілде мемлекеттік мүлік тізіліміне түгендеу жүргізу және өзектілендіру қажет. Түгендеу қорытындылары есепке алуды ретке келтіреді және мемлекеттік мүлікті басқару тиімділігін арттырады, жоспарлау сапасын жақсартады.

Мемлекеттің экономикаға қатысуын қысқарту, оның ішінде жекешелендіру тетіктерін жетілдіру, сондай-ақ мемлекет қатысатын ұйымдар үшін рұқсат етілген қызмет түрлерінің тізбесін оңтайландыру тәсілдерін қайта қарау арқылы қысқарту жөніндегі жұмысты жалғастыру қажет.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің нарықпен бәсекелестігі тұрғысындағы тұрақты талдау осы жұмыс бағыттарының бірі болуға тиіс. Егер кәсіпорын жекеше сектор ұйымдары жұмыс істейтін салада жұмыс істесе, онда бәсекелестікті болдырмау үшін оны жою не жекешелендіру туралы мәселе қойылуға тиіс.

Мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың маңызды бөлігі квазимемлекеттік секторды реформалау болады. Бұл елдің стратегиялық міндеттерін іске асырудағы квазимемлекеттік сектордың рөлін қайта ойластыруды талап етеді.

Осыған байланысты бұл бағытты одан әрі реформалауды жалғастыру қажет, бұл ұйымдар қызметінің ерекшелігіне қарай бөле отырып, тиімді, ықшамды және ашық квазимемлекеттік секторды қалыптастыру үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Қолданыстағы мемлекеттік мүлікті басқару тиімділігін бағалау назарды ұйымдастыру мәселелерінен олардың бәсекеге қабілеттілігіне, рентабельділігі мен қаржылық орнықтылығына аудару арқылы жетілдірілетін болады.

Бұған қоса, квазимемлекеттік сектордың қызметіне күнделікті араласуға және ұйымның стратегиясына қайшы келетін міндеттерді күштеп таңуға жол бермейтін ЭЫДҰ-ның стандарттары бойынша квазимемлекеттік сектордың мемлекеттік органдармен өзара қарым-қатынасын құруға көшу қажет.

5.5.4. Ынталандыратын бюджетаралық қатынастар

Бюджетаралық қатынастар саясаты тұтастай алғанда одан әрі фискалдық орталықсыздандыру бағытына сәйкес келуге тиіс.

Бюджетаралық қатынастар жүйесі өңірлердің өзін-өзі қамтамасыз етуін ынталандыруға және жергілікті бюджеттердің республикалық нысаналы трансферттерге тәуелділігін төмендетуге бағытталады.

Осыны ескере отырып, бюджетаралық қатынастар ЖАО-ны өңірлік экономиканы дамытуға және жергілікті бюджеттердің кірістерін ұлғайтуға ынталандыруға, өңірлердің республикалық бюджетке тәуелділігін азайтуға бағытталады.

Ол үшін Бюджет кодексінде ШОБ-тан (шағын және орта бизнес) түсетін КТС түсімдерінің кемінде 50% облыстық бюджеттен аудандық бюджетке бөлу нормативі бекітілетін болады.

Үш жылдық трансферттердің басты міндеті – ЖАО-ның өңірлік экономиканы дамытуға деген ынтасын арттыруды айқындау.

Осыған байланысты жергілікті бюджеттер кірістерінің, сол сияқты шығыстарының параметрлерін болжамдауды жетілдіру бойынша жұмыс жүргізіледі.

2021 жылы жалпы сипаттағы трансферттерді есептеудің жаңа әдістемесі қабылданды.

Жалпы сипаттағы трансферттерді есептеу кезінде қолданылатын көрсеткіштер мен коэффициенттер олардың өзектілігі мен өңірлік ерекшелігі, халықтың өмір сүру деңгейін арттыруға бағытталғандығы ескеріле отырып қайта қаралды.

2023 – 2025 жылдарға арналған республикалық және жергілікті бюджеттер арасындағы жалпы сипаттағы трансферттер туралы заң жалпы сипаттағы трансферттерді есептеудің жаңа әдістемесі ескеріле отырып әзірленеді.

Бұдан басқа, бюджет қаражатының тиімділігін арттыру, сондай-ақ ұлттық жобаларды қаржылық қамтамасыз ету үшін ортақ жауапкершілікті бекіту мақсатында ұлттық жобаның жоспар-кестесіне сәйкес жергілікті бюджеттер есебінен ұлттық жобаларды қаржыландыруды қамтамасыз ету бойынша жергілікті атқарушы органдардың бірінші басшыларының қызметін сипаттайтын қосымша түйінді нысаналы индикатор көздеу жоспарлануда.

Көрсетілген түйінді нысаналы индикаторларды бағалау облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың әкімдері әзірлейтін және Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі бекітетін жыл сайынғы меморандумдар арқылы жүргізілетін болады.

Сондай-ақ Қазынашылық жүйесі арқылы ЖАО-ның бюджеттік субвенцияларды пайдалануына бақылау күшейтіледі.

5.6. Бюджет процесінің айқындылығын және ашықтығын арттыру

Бюджет процесінің айқындылығы мен ашықтығы:

жүргізілетін бюджет саясаты туралы ақпараттың қолжетімділігі;

қоғамдық ресурстарды пайдалану көздері мен бағыттары туралы ақпараттың қолжетімділігі;

бюджет процесінің бастапқы кезеңдерінің өзінде азаматтардың пікірлерін ескере отырып, қоғамдық қатысуды дамыту, азаматтардың әлеуметтік белсенді бөлігінің бюджет қаражатын пайдалану бағыттары туралы негізделген пікірін қалыптастыру;

бюджет ресурстарын жұмсаудың басым баптарын талқылауға жұртшылықтың кеңінен қатысуы қағидаттарының сақталуын болжайды.

Бюджет туралы ақпараттың нысаналы аудиториясын азаматтар, қоғамдық ұйымдар, сарапшылар қоғамдастығы, бұқаралық ақпарат құралдары (бұдан әрі – БАҚ), бизнес өкілдері, саяси қайраткерлер, мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары құрайды.

Бюджет мәселелерінде жұртшылықпен өзара іс-қимыл тетіктерінің тиімділігін арттыру үшін ақпараттың құрамы мен мазмұны тұрғысынан оның қолжетімділігін қамтамасыз ету маңызды. Бюджеттік деректер олардың егжей-тегжейлілік дәрежесін көрсетумен қатар практикалық мәнге ие болуға, қисынды дәйектілікпен құрылуға және онлайн-порталда машинада оқылатын нысанда ұсынылуға тиіс.

Мемлекеттік және жергілікті басқару органдарының жұртшылықпен Интернет ақпараттық-телекоммуникациялық желісі арқылы қарым-қатынас жасауының негізгі порталы "Ашық бюджет" порталы болады, онда бюджеттік деректер өздерінің кәсіби мақсаттарында бюджет туралы ақпаратты пайдаланатын мүдделі қолданушылардың кең ауқымы үшін ұсынылған.

"Ашық бюджеттер" порталында ақпарат нақты санатқа бөлінуге, азаматтар порталда бағдарлана алуы және қажетті ақпаратты оңай табуы үшін ақпаратты іздеу құралдары жақсартылуға тиіс.

Халықты қоғамдық қаржыны басқаруға тарту тәсілі ретінде "Азаматтық бюджет" жобасы азаматтарға мемлекеттік шешімдер қабылдау процесіне өзінің қатыстылығын сезінуге, сондай-ақ билік органдары қабылдайтын шешімдерге ықпал етуге немесе бюджеттен қаржыландырудың бірінші кезектегі объектілері мен бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді. Аудандық деңгейдегі азаматтық бюджеттер де (өңірлік маңызы бар қала деңгейі) әрбір аумақтың БАҚ баспасөзінде жариялануға тиіс.

Қоғамдық кеңестердің рөлін қайта қараудың маңызы зор.

Қоғамдық кеңестер жергілікті деңгейде бюджетті бірлесіп жоспарлаудың пайдалы құралы бола алады.

Бюджетті бекіту кезінде қоғамдық сараптама жүргізу үшін орталық мемлекеттік органдар мен әкімдіктер жанынан құрылған қоғамдық кеңестер алаңын пайдалану жоспарлануда.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде әкімдіктердің жергілікті бюджеттердің жобаларын және олардың атқарылуы туралы жылдық есептерді талқылауды қоғамдық кеңестерде өткізуі көзделген.

"Қоғамдық кеңестер туралы" Қазақстан Республикасының Заңында оларға белгілі бір өкілеттіктер берілген.

Қоғамдық кеңес коммерциялық емес ұйымдардың өкілдерімен және азаматтармен бірге бюджеттік бағдарламаларды іске асырудан азаматтар мен қоғамдық мүдделер үшін теріс салдарды анықтау үшін қоғамдық мониторинг жүргізе алады.

Аудандық (облыстық маңызы бар қалалардың) бюджеттер мен аудандық маңызы бар қалалар, ауылдар, ауылдық округтер бюджеттерінің инфрақұрылымдық және әлеуметтік бастамаларына арналған қоғамдық маңызды шығыстарды қоғамдық сараптау бюджеттік бағдарламалардың әкімшілері бюджеттік өтінім жасағанға дейін жүргізіледі.

Қоғамдық сараптамаға бірінші кезекте жергілікті бюджеттердің елді мекендердегі әлеуметтік инфрақұрылымды абаттандыру және дамыту жөніндегі шығыстарын жатқызу қажет.

Сондай-ақ қабылданатын бюджеттік шешімдер бойынша жұртшылықпен кері байланысты ұйымдастыру жоспарлануда.

Қоғамдық кеңестерге жұртшылық өкілдерінің неғұрлым көп енуі мәселесі қаралатын болады.

Мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарында атауын, басшының деректерін (Т.А.Ә. (бар болса), телефон) көрсете отырып, тауарды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) жеткізуші туралы ақпаратты міндетті түрде жариялау қажет. Сондай-ақ мемлекеттік сатып алу қорытындылары бойынша тауар (жұмыстар, көрсетілетін қызметтер) бірлігінің құны туралы ақпаратты орналастыру қажет.

5.7. Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру

Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру бюджеттің кіріс бөлігін арттыру, көлеңкелі экономика деңгейін төмендету, стратегиялық басымдықтарға сәйкес ресурстарды ұтымды пайдалану, мемлекет пен азаматтардың өзара іс-қимылы және сенім деңгейін арттыру үшін маңызды.

Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру барлық төрт кезеңді: бюджетті жасауды, қарауды, бекітуді және атқаруды қамтуға тиіс.

Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру мемлекеттік деректер базасымен интеграциялануды ескере отырып жүзеге асырылуға тиіс.

Салықтық бақылау рәсімдерін толыққанды цифрландыру және салық міндеттемелерінің орындалуына қашықтан мониторинг жүргізу керек. Мұндағы жұмыстың негізгі бағыттары ұлттық қадағалау жүйесін, электрондық шот-фактураларды, тауарларға арналған электрондық жүкқұжаттарды, тауарларды таңбалау жүйесін, электрондық бюджеттік жоспарлауды, мемлекеттік қолдау шараларына арналған бюджет шығыстарының тиімділігін талдаудың АЖ енгізу, жасанды интеллект, big data, блокчейн технологияларын енгізу болып табылады.

Салық және кеден жүйесі кабинеттерін біріктіре отырып, салық төлеушінің бірыңғай кабинетінің үздіксіз жұмысын қамтамасыз ету және E-Salyk-Azamat (жеке тұлғалар үшін) тегін мобильді қосымшасын белсенді түрде жылжыту маңызды.

ШОБ субъектілерімен жұмыс істеуге арналған E-Salyk-business ақпараттық жүйесін іске қосу маңызды, оның шеңберінде тегін мобильді қосымша арқылы көрсетілетін қызметтердің толық спектрі ұсынылады.

Банктік мобильді қосымшалар арқылы тұтынушылардан кәсіпкерлерге түсетін ақша аударымдарын фискалдандыру проблемасын шешуге назар аудару өте маңызды.

Жер қойнауын пайдалану, офшорлардағы транзакциялар саласында салық салуды жетілдіру, капиталды елден шығаруға бақылауды күшейту, сондай-ақ әріптес елдер арасындағы декларациялау және кедендік статистикадағы алшақтықтар өзекті мәселелер болып табылады.

Басым транзиттік бағыттар бойынша кеден бекеттерін жаңғырту және автоматтандыру, кедендік ресімдеу уақытын қысқарту міндеті тұр.

Барлық мемлекеттік қолдау алушыларды мониторингтеу есебінен мемлекеттік ақшаны жұмсау тиімділігін арттыру бойынша ақпараттық жүйені пысықтау жөніндегі міндет мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігін бағалаудың арнайы әдістемесін бекітуді талап етеді.

Әкімшілендіру процестерін автоматтандыру және адами факторды болдырмау мақсатында "Экспорттық бақылау" модулі іске қосылды және навигациялық пломбаларды пайдалану басталды. "Экспорттық бақылау" модулі Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ішкі жергілікті желісі бойынша немесе INTERNET арқылы жұмыс істейтін "ЭШФ" АЖ-да жүзеге асырылады.

Барлық процесті автоматтандыру және цифрландыру арқылы бюджеттік жоспарлаудың тиімділігін арттыру маңызды міндет болады. Әзірленген "Халық қатысатын бюджет" жобасы азаматтарға жобалық ұсыныстарға бастамашылық етуге және жергілікті бюджет қаражатының бір бөлігін бөлу бойынша дауыс беруге мүмкіндік береді.

Осыған байланысты салықтық және кедендік әкімшілендіруді одан әрі цифрландыру жөніндегі жұмыстар жалғасатын болады.

6-БӨЛІМ. НЫСАНАЛЫ ИНДИКАТОРЛАР ЖӘНЕ КҮТІЛЕТІН НӘТИЖЕЛЕР

Нысаналы индикаторлар:

2030 жылы бюджет тапшылығын ЖІӨ-ге қатысты 2,0 %-ға дейін төмендету;

2030 жылы мұнай емес тапшылықты ЖІӨ-ге қатысты 5,0 %-дан аспайтын деңгейге дейін төмендету;

2030 жылы мемлекеттік борышты ЖІӨ-ге қатысты 35,0 %-дан асырмай, оның ішінде Үкімет борышын ЖІӨ-ге қатысты 30,0 %-дан аспайтын деңгейде сақтау.

Күтілетін нәтижелер:

2030 жылы ҚРҰҚ-ның валюталық активтерін 100 млрд АҚШ долларына дейін ұлғайту;

республикалық бюджеттен үкіметтік борышқа бюджет кірістерінің 15 %-нан аспайтын деңгейде қызмет көрсету;

таза сыртқы активтер (үкіметтің сыртқы борышының, кепілдік берілген борыштың және квазимемлекеттік сектордың сыртқы борышының Ұлттық қордың валюталық активтеріне қатынасы) – 0,75.

Трансферттерді есепке алмай, мемлекеттік бюджет кірістерін 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 18 %-ға дейін ұлғайту.

Тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар осы Тұжырымдамаға қосымшаға сәйкес 2030 жылға дейін Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқару тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимылдар жоспарына сай жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының
мемлекеттік қаржысын
басқарудың 2030 жылға дейінгі
тұжырымдамасына
ҚОСЫМША

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысын басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимылдар жоспары

Р/с №	Атауы	Аяқталу нысаны	Орындалу мерзімі	Жауапты орындаушы лар
1	2	3	4	5
1. Мемлекеттік борышты басқару саясаты				
1-нысаналы индикатор. 2030 жылы мемлекеттік борышты ЖІӨ-ге қатысты 35,0 %-дан асырмай, оның ішінде Үкімет борышын ЖІӨ-ге қатысты 30,0 %-дан аспайтын деңгейде сақтау, оның ішінде: - 2021 жылы мемлекеттік борыш ЖІӨ-ге қатысты 30,5%-дан аспайды; 2022 жылы ЖІӨ-ге қатысты 31,7%; 2023 жылы ЖІӨ-ге қатысты 32,6%; 2024 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,1%; 2025 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,3% ; 2026 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,6%; 2027 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,8%; 2028 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,8%; 2029 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,7%; 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 33,3%; - 2021 жылы Үкімет борышы ЖІӨ-ге қатысты 23,8%-дан аспайды; 2022 жылы ЖІӨ-ге қатысты 25,5%; 2023 жылы ЖІӨ-ге қатысты 26,8%; 2024 жылы ЖІӨ-ге қатысты 27,7%; 2025 жылы ЖІӨ-ге қатысты 28,3% ; 2026 жылы ЖІӨ-ге қатысты 28,9%; 2027 жылы ЖІӨ-ге қатысты 29,5%; 2028 жылы ЖІӨ-ге қатысты 29,6%; 2029 жылы ЖІӨ-ге қатысты 29,8%; 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 29,7%;				
	Ұ Б борышын мемлекеттік борыш құрылымын ан алып			

1.	тастау, қарыздар мен мемлекеттік кепілдіктер беруге қойылатын талаптарды жетілдіру	Қазақстан Республикасының Бюджет кодексіне түзетулер	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, ҰБ (келісу бойынша)
2.	Қазақстан Республика сының Үкіметі мен халықаралы қ қаржы ұйымдары арасындағы әріптестік туралы негіздемелік келісімдерді іске асыру жөніндегі үйлестіру кеңесінің құзыретін кеңейту бойынша ұсыныстар әзірлеу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныс	2022 жылғы 2-тоқсан	ҰЭМ, Қаржымині, мүдделі МО, мүдделі ұйымдар (келісу бойынша)
2. Бюджет тұрақтылығын қамтамасыз ету				
2-нысаналы индикатор. Мұнай емес тапшылық деңгейі 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 5%-ға дейін, оның ішінде жылдар бойынша: 2021 жылы ЖІӨ-ге қатысты 10,6%-ға дейін; 2022 жылы ЖІӨ-ге қатысты 8,1%-ға дейін; 2023 жылы ЖІӨ-ге қатысты 7,3%-ға дейін; 2024 жылы ЖІӨ-ге қатысты 6,7%-ға дейін; 2025 жылы ЖІӨ-ге қатысты 6,0 %-ға дейін; 2026 жылы ЖІӨ-ге қатысты < 5,9 %-ға дейін; 2027 жылы ЖІӨ-ге қатысты < 5,9 %-ға дейін; 2028 жылы ЖІӨ-ге қатысты < 5,5 %-ға дейін; 2029 жылы ЖІӨ-ге қатысты < 5,5 %-ға дейін. 3-нысаналы индикатор. Бюджет тапшылығын 2030 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2%-ға дейін төмендету, оның ішінде жылдар бойынша: 2021 жылы ЖІӨ-ге қатысты 3,5% дейін; 2022 жылы ЖІӨ-ге қатысты 3,1% дейін; 2023 жылы ЖІӨ-ге қатысты 3,1% дейін; 2024 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,9% дейін; 2025 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,7% дейін; 2026 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,5% дейін; 2027 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,3% дейін; 2028 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,1% дейін; 2029 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,1% дейін.				
3.	Ұлттық қордың қаражатын пайдалану бойынша тәсілдерді бекіту	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, ҰБ
	Тиісті жылға арналған болжамды ЖІӨ-ге 30%	"Бес жылдық кезеңге арналған елдің әлеуметтік-экономикалық даму		

4.	мөлшерінде Ұлттық қор қаражатыны ң төмендетіл мейтін қалдығын есептеу әдістемесін бекіту	көрсеткіштерін қалыптастыру үшін бюджеттік параметрлерді және Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын болжау әдістемесін бекіту туралы" ҚР ҰЭМ-нің 02.06.2021 жылғы № 154 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" ҚР ҰЭМ бұйрығы	2022 жылғы 4-тоқсан	ҰЭМ
5.	Қазақстан Республика с ы Үкіметінің 2018 жылғы 4 маусымдағы № 323 қаулысымен бекітілген Ұлттық басқарушы холдингтер дің, ұлттық холдингтер дің, ұлттық компанияла рдың және олардың еншілес, тәуелді және олармен үлестес болып табылатын өзге де заңды тұлғаларды ң активтерін бәсекелес ортаға беруден Қазақстан Республика сының Ұлттық қорына түсетін түсімдердің қағидалары н а өзгерістер мен	Үкімет қаулысы	2022 жылғы 2-тоқсан	ҰЭМ,

	толықтырулар енгізу			ҰБ (келісу бойынша), мүдделі МО
6.	ҚР Ұлттық қорының активтерін басқару жөніндегі тұжырымдаманы әзірлеу	ҚР Президентінің Жарлық жобасы	2022 жылғы 2-тоқсан	ҰБ, ҰЭМ, Қаржымині
7.	Мемлекеттік мүлік тізілімінің www.gosreestr.kz веб-порталында мемлекеттің әртүрлі мемлекеттік меншік объектілеріне операция жасауға айрықша құқықтарын қоса алғанда, жер, су шаруашылығы, су айдындары, орман ресурстары, жер қойнауын пайдалану құқықтары, радиожілік спектрі және мемлекеттің басқа да активтерін беруге арналған жария электрондық сауда-саттық өткізу	Үкіметке есеп	2022 – 2023 жылдар	Қаржымині, мүдделі МО
	Бюджет қағидалары			

8.	н ы ң нысаналы көрсеткіште рін көрсете отырып, " Қазақстан Республика сының кейбір заңнамалық актілеріне бюджет заңнамасын жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер м е н толықтырул ар енгізу туралы" Қазақстан Республика сының Заң жобасын әзірлеу	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2024 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, ҰБ (келісу бойынша)
9.	Қазақстан Республика сының Парламенті н е бюджеттік тәуекелдер м е н мемлекеттік қаржының ұ з а қ мерзімді тұрақтылығ ы туралы талдамалық е с е п ұсынуды қамтамасыз ету	Бюджеттік тәуекелдер және мемлекеттік қаржының ұзақ мерзімді тұрақтылығы туралы талдамалық есеп	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, ҰБ (келісу бойынша)
	Жылдық қаржылық есептілікте	"Қаржылық есептілік нысандарын және оларды жасау мен ұсыну қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2017 жылғы 1 тамыздағы № 468 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы"		

10.	мемлекеттік кепілдіктер мен шартты міндеттемелердің ашылуын қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдау	ҚР Қаржы министрінің бұйрық жобасы. "Бюджеттік бағдарламалар әкімшілері мен бюджетті атқару жөніндегі жергілікті уәкілетті органдардың шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасау қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 640 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" ҚР Қаржы министрінің бұйрық жобасы	2023 жыл	Қаржымині, ҰЭМ
3. Бюджеттің кіріс бөлігін нығайту				
11.	Трансферттік баға белгілеуді жетілдіру, сондай-ақ капиталды шығаруды бақылауды күшейту	Заң жобасы	2022 жылғы желтоқсан	Қаржымині, ҰЭМ, СІМ, СИМ, ИИДМ, ЭМ
12.	Кірістерге салық салуды жетілдіру	Үкіметке ұсыныс	2022 жылғы желтоқсан	ҰЭМ, Қаржымині
13.	Жанама салық салуды жетілдіру	Үкіметке ұсыныс	2022 жылғы желтоқсан	ҰЭМ, Қаржымині, ДСМ, АШМ, ҰКП (келісу бойынша)
14.	ТМК салық жүктемесін қайта қарау	Үкіметке ұсыныс	2022 жылғы желтоқсан	ҰЭМ, Қаржымині, ЭГТРМ, ИИДМ, ҰКП (келісу бойынша)
15.	Салықтық жеңілдіктерді оңтайландыру және тиімділігін арттыру	Үкіметке ұсыныс	2022 жылғы желтоқсан	ҰЭМ, Қаржымині, мүдделі МО, ҰКП (келісу бойынша)
16.	Цифрлық майнингке ақы төлеу мөлшерлемесін қайта қарау	Үкіметке ақпарат	2022 жылғы желтоқсан	ҰЭМ, Қаржымині, ЦДИАӨМ
17.	Салықтық және кедендік әкімшілендіруді одан әрі цифрландыру	Үкіметке ақпарат	2022 жылғы желтоқсан	Қаржымині, ҰЭМ
4. Бюджет шығыстарының тиімділігі мен экономикалық қайтарымын арттыру				
18.	Жаңа Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің элементтерін бюджет процесіне интеграциялау	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, СЖЖРА (келісу бойынша), мүдделі МО

19.	Бюджет шығыстарына шолу жөніндегі ұсыныстарды әзірлеу	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2024 жыл	ҰЭМ, Қаржымині, мүдделі МО
20.	Бюджетті жоспарлаудың блоктік тетігінің элементтерін енгізу	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2022 – 2023 жылдар	ҰЭМ, Қаржымині, мүдделі МО
21.	МЖӘ тетігін пайдалана отырып іске асыру үшін ұсынылатын жобаларға қойылатын талаптарды күшейту	"Қазақстан Республикасы Үкіметінің және жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобалары бойынша мемлекеттік міндеттемелерінің, оның ішінде мемлекеттік концессиялық міндеттемелерінің лимиттерін айқындау әдістемесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2015 жылғы 26 қарашадағы № 731 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" ҚР ҰЭМ-нің бұйрық жобасы	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині
22.	Үлгілік жобаларды міндетті пайдалану тетігін заңнамалық бекіту және енгізу	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2023 жыл	ИИДМ, мүдделі МО
23.	Құрылыс жобалары банкін құру және қалыптастыру	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2024 жыл	ИИДМ, мүдделі МО
24.	Халықаралық стандарттарға сәйкес жасалған елдің шоғырландырылған қаржылық есептілігіне кезең-кезеңмен көшу	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2025 жыл	Қаржымині, ЕК (келісу бойынша)
25.	Қаржы министрлігі Қазынашылығы қ комитетінің мәртебесін заңнамалық бекіту	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2023 жыл	Қаржымині
5. Бюджет процесінің айқындығы мен ашықтығын арттыру				
	"Ашық бюджеттер"			

26.	онлайн-порталының жұмысын жақсарту: "Ашық бюджеттер" порталында бюджеттік ақпаратты ұсынудың бірыңғай форматын енгізу, азаматтар үшін бюджеттік ақпаратты нақты атау және құрылымдау; "Ашық бюджеттер" порталында қажетті ақпаратты іздеу құралдарын жақсарту	"Ашық бюджеттер" порталының жетілдірілген функционалы	2023 – 2025 жылдар	ЦИДАӨМ, Қаржымині, мүдделі МО
27.	Бюджет материалдарын ұсынудың интерактивті нысандарын пайдалану	"Ашық бюджеттер" порталының жетілдірілген функционалы	2026 – 2027 жылдар	ЦИДАӨМ
28.	"Ашық бюджеттер" интернет-порталының ашық материалдарын пайдалана отырып, мобильді қосымшаларды және/немесе сервистерді әзірлеу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2028 –2030 жылдары	ЦИДАӨМ
6. Ынталандыратын бюджетаралық қатынастар				

29.	Облыстық бюджеттен аудандық бюджетке ШОБ-тан түсетін КТС түсімдері аударымдарының ең төмен нормативін кемінде 50% мөлшерінде бекіту	Қазақстан Республикасының Заң жобасы	2022 жыл	ҰЭМ, Қаржымині
7. Бюджет процесін автоматтандыру және цифрландыру				
30.	"Онлайн бюджеттік мониторинг ті" енгізу	Ақпараттық жүйе	2022 – 2024 жылдар	Қаржымині, мүдделі МО
31.	"Мемлекеттік мекемелердегі бухгалтерлік есептің бірыңғай ақпараттық жүйесін" енгізу	Ақпараттық жүйе	2022 – 2024 жылдар	Қаржымині, мүдделі МО

Аббревиатуралар мен қысқартулар:

АҚДМ	Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
АЕК АХҚО	айлық есептік көрсеткіш "Астана" халықаралық қаржы орталығы
"Атамекен" ҰКП	"Атамекен" Қазақстан Республикасының ұлттық кәсіпкерлер палатасы
ӘМСҚ	Әлеуметтік медициналық сақтандыру қоры
БАҚ	бұқаралық ақпарат құралдары
БҚШ	бірыңғай қазынашылық шот
ҒЗТҚЖ	Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар
ЕК	Еуропалық кеңес
ЕАЭО	Еуразиялық экономикалық одақ
ЖАО	жергілікті атқарушы органдар
ЖІӨ	

ЖӨБ		жалпы ішкі өнім жергілікті өзін-өзі басқару
ИИДМ		Қазақстан Республикасының индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі
КТС		корпоративтік табыс салығы
ҚБШ		қолма-қол ақшаны бақылау шоты
ҚҚС		қосылған құн салығы
Қаржымині		Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚР Қаржымині МКК		Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті
ҚРҰҚ		Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
МӘСҚ		Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры
МБҚ		мемлекеттік бағалы қағаздар
МЖӘ		мемлекеттік-жекешелік әріптестік
МО		мүдделі органдар
СЖжРА		Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі
ҰБ		Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі
ҰЭМ		Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
Үйлестіру кеңесі		Қазақстан Республикасының Үкіметі мен халықаралық қаржы ұйымдары арасындағы әріптестік туралы негіздемелік келісімдерді іске асыру жөніндегі үйлестіру кеңесі
ХҚҰ		халықаралық қаржы ұйымдары
ЦДИАӨМ		Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі
ШОБ		шағын және орта бизнес
"ЭШФ" АЖ		"Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесі
ЭЫДҰ		Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

